

Γυναίκες στην Πυρά

το κυνήγι μαγισσών στην Ευρώπη,
οι περιφράξεις και η ανάδυση του
καπιταλισμού

Lady Stardust, 2007
Past Tense Publications, 56a Infoshop
56 CramptonSt, London, SE173AE

Διαθέσιμο επίσης από: www.past-tense.org.uk

Η παρούσα μετάφραση του αγγλικού κειμένου έγινε από τη συνέλευση του Μωβ Καφeneίου και τυπώθηκε στη Θεσσαλονίκη το Νοέμβριο του 2010 σε 1500 αντίτυπα. Διατίθεται χωρίς αντίτιμο από χέρι σε χέρι, σε στέκια και καταλήψεις. Η χρήση αποσπασμάτων ή και ολόκληρης της μπροσούρας είναι ελεύθερη για μη εμπορικούς σκοπούς. Θα τη βρείτε σε ηλεκτρονική μορφή στη διεύθυνση: www.disobey.net/gynaikes_sthn_pyra

Η συνέλευση που λειτουργεί το Μωβ Καφeneίο, ξεκίνησε πριν δύο χρόνια ως ομάδα αυτομόρφωσης για το φεμινισμό και πλέον υφίσταται ως ομάδα που ασχολείται με ζητήματα καταπίεσης και εξουσίας που προκύπτουν από τις έμφυλες σχέσεις μέσα στην πατριαρχική συνθήκη. Αναζητούμε αναλυτικά εργαλεία για την κατανόηση της ιστορίας και του παρόντος ώστε να προκαλέσουμε πλήγματα στην πατριαρχία, στον καπιταλισμό, στο γερασμένο αυτό κόσμο.

Για επικοινωνία: autofemini@lists.espiv.net

Περιεχόμενα

Πρόλογος	7
Εισαγωγή	23
Οι περιφράξεις και η άνοδος του καπιταλισμού	26
Πώς διεξαγόταν το κυνήγι μαγισσών	31
«Αχώνευτες» ανεξάρτητες γυναίκες	34
Κοινωνικός έλεγχος – από το χωριό στο κράτος	37
Αναδομώντας τη γυναικεία σεξουαλικότητα	39
Σοφές γυναίκες και θεραπεύτριες	44
Η γέννα και οι μαιές	47
Η άνοδος της επιστήμης και οι ολέθριες συνέπειές της	51
Οι ηλικιωμένες γυναίκες και η άνοδος της ατομικής ιδιοκτησίας	54
Οργανωμένες γυναίκες, οργανωμένη αντίσταση	57
Συμπέρασμα	62
Προτεινόμενη βιβλιογραφία	65
Χρονολόγιο	66

Πρόλογος

1.

Η μπροσούρα αυτή αποτελεί μετάφραση του “*Burning Women: The European Witch Hunt, the Enclosures and the Rise of Capitalism*”, της Lady Stardust που εκδόθηκε το 2006 στο Λονδίνο. Μέλος του εκδοτικού εγχειρήματος Past Tense¹ η Lady Stardust επιχειρεί στην έκδοση αυτή, να αναδειξει ένα μεγάλο κενό της ευρωπαϊκής ιστορίας που υπάρχει τόσο στην επίσημη εκδοχή της όσο και στην κινηματική της αφήγηση. Πραγματεύεται το κυνήγι μαγισσών στην Ευρώπη, κυρίως στις αγροτικές περιοχές της σημερινής Αγγλίας και Γερμανίας από το 15^ο αιώνα και μετά και εξετάζει τη σύνδεσή του με τις περιφράξεις και την ανάδυση του καπιταλισμού.

Η μελέτη αυτού του κειμένου και η γνωριμία με αυτή την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα χρονική περίοδο κατά την οποία συντελούνται συνταρακτικές αλλαγές σε πλήθος κοινωνικών πεδίων μας φάνηκε, το λιγότερο, χρήσιμη. Εδώ η ιστορική αφήγηση, καθώς ξετυλίγεται, καταφέρνει να στρέψει το βλέμμα στη ζωή των γυναικών αλλά και άλλων υποκειμένων που δεν ανήκουν συνήθως στους «νικητές», στους καταγεγραμμένους ήρωες που άλλαξαν το ρου της ιστορίας, αλλά εμπεριέχονται σε γενικεύσεις όπως «οι καθημερινοί άνθρωποι», «η εργατική τάξη», «οι απλοί πολίτες». Αναδεικνύει παράλληλα πόσο εντυπωσιακά σπάνια καταγράφονται στην ιστορία έμφυλες παράμετροι και ακόμη πιο σπάνια η γυναικεία εμπειρία. Περιγράφει τον τρόπο με τον

1. Η ομάδα past-tense είναι ένα εκδοτικό εγχείρημα που έχει τη βάση του στο νότιο Λονδίνο και εξερευνά τη ριζοσπαστική ιστορία του Λονδίνου. Όπως λένε και οι ίδιοι-ες, και μας βρίσκουν σύμφωνες, στο site τους (www.past-tense.org.uk): “Το ενδιαφέρον μας για την ιστορία δεν υπάρχει απλά ως μια ακαδημαϊκή εργασία αποκομμένη από τους καιρούς μας, αλλά σε σχέση με τους σύγχρονους αγώνες και συμπεριλαμβανομένων και των δικών μας εμπειριών. Η ιστορία συνήθως είτε ξαναπακετάρεται και απολυμαίνεται ως κληρονομιά απογυμνωμένη από πολιτικό περιεχόμενο, έχοντας δώσει μια ρόδινη απόχρωση στη σύγκρουση, στην εξέγερση, στην καταστολή, είτε εμφανίζεται ακαδημαϊκή, απόμακρη και ασύνδετη με την καθημερινή μας εμπειρία. Το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον συνδέονται με κοινές εμπειρίες κοινωνικών σχέσεων και την προσπάθειά μας να τις αλλάξουμε. Μια γνώση των κινημάτων, των ιδεών και των γεγονότων του παρελθόντος μπορούν να βοηθήσουν να δώσουμε μορφή στη δράση μας από δω και πέρα.”

οποίο οι αλλαγές που έλαβαν χώρα στο πεδίο της γνώσης, της οικονομίας και της κρατικής διαχείρισης (αστικοποίηση, δημογραφικός έλεγχος, ανατομία) επηρεάζουν και αναδιαμορφώνουν τις έμφυλες σχέσεις, τη λειτουργία των σωμάτων, τη σεξουαλικότητα. Παρουσιάζει μέσα σε αυτή τη χωροχρονική συνθήκη τα πλέγματα των εξουσιών, τις μεταξύ τους συγκλίσεις, αποκλίσεις και συγκρούσεις, την οργάνωση των πόλεων και των κοινοτήτων στο πέρασμα από το Μεσαίωνα στο Διαφωτισμό, από τη φεουδαρχία στο μερκαντιλισμό² κι από κει στον καπιταλισμό. Ξαναδιαβάζει την ιστορία της ανάδυσης του καπιταλισμού προσθέτοντας όμως το άλλο μεγάλο γεγονός αυτών των αιώνων. Επανατοποθετεί τις δίκες των μαγισσών δίπλα στο σκλαβοπάζαρο, την αποικιοκρατία και τις περιφράξεις. Υποστηρίζει ότι οι δίκες των μαγισσών και το εφιαλτικό κάψιμο εκατοντάδων χιλιάδων γυναικών σε πόλεις και χωριά ανά την Ευρώπη για δύο περίπου αιώνες, συνέβαλαν στην κατάλυση των Κοινών, μια παρατεταμένη διαδικασία που παραμένει ως τις μέρες μας ημιτελής.

Η γνώση αυτή χρησιμεύει ως εργαλείο κατανόησης της πορείας του οικονομικού συστήματος και των κινήσεων της εξουσίας, του ρόλου των επιστημόνων, των παπάδων, των αστικών φιλοσόφων και κάθε αυθεντίας του παρελθόντος. Χρησιμεύει ως εργαλείο διερεύνησης αυτού του συστήματος εξουσίας που ονομάζουμε «πατριαρχία», σε αλληλεπίδραση με αυτό το σύστημα εξουσίας που ονομάζουμε «καπιταλισμό» στη γέννηση του.

Καταδεικνύεται εδώ, ότι το κυνήγι μαγισσών δεν αποτέλεσε ιστορικά κάποιο είδος τρέλας του μεσαίωνα, ένα μύθο με ιπτάμενες σκούπες και ξόρκια, αλλά κυριολεκτικά μια σφαγή των γυναικών της εποχής με διαστάσεις γενικευμένου κοινωνικού φαινομένου. Το κυνήγι και οι δίκες των μαγισσών αποτέλεσαν μέθοδο φυσικής εξόντωσης των ανεξάρτητων γυναικών και αποτελεσματικό μηχανισμό καθυπόταξης εκείνων των κομματιών του αγροτικού πληθυσμού (γυναικείου και αντρικού) που εξεγειρόταν. Βοήθησαν στην απαλλοτρίωση της λαϊκής ιατρικής γνώσης και την εγκαθίδρυση της ιατρικής ως επίσημης

2. μερκαντιλισμός: οικονομική θεωρία που επικράτησε μετά το 15^ο αιώνα, σύμφωνα με την οποία ο πλούτος ενός έθνους βασίζεται κατά κύριο λόγο στη συσσώρευση πολύτιμων μετάλλων και γι' αυτό, όταν μια χώρα δεν διαθέτει δικά της αποθέματα (μεταλλεία – αποικίες) πρέπει να κάνει περισσότερες εξαγωγές από εισαγωγές προϊόντων.

επιστήμης ασκούμενης αποκλειστικά από άντρες (όπως ίσχυε και για όλες τις επιστήμες εκείνη την περίοδο). Συντέλεσαν στο χτίσιμο μιας ιστορικής παρακαταθήκης επιβολής κατασταλτικών μηχανισμών στο γυναικείο σώμα και στην μετατροπή του σώματος αυτού σε αποκλειστικά αναπαραγωγικό, ποινικοποιώντας τη μη αναπαραγωγική σεξουαλικότητα και δημιουργώντας νέα έμφυλα στερεότυπα.

2.

Η Lady Stardust επιχειρεί να προσεγγίσει το κυνήγι μαγισσών από μία μαρξιστική-φεμινιστική οπτική και να συνδέσει αυτό το ιστορικό γεγονός με τα πρώτα στάδια ανάπτυξης του καπιταλισμού. Επιχειρεί να στηρίξει τη θέση πως οι δίκες αποτέλεσαν το βασικό εργαλείο ενός ταξικού πολέμου, που διεξήχθη με άλλα μέσα. Σύμφωνα με αυτή την οπτική οι περιφράξεις των κοινών, οι οποίες αποτέλεσαν τη βάση της πρωταρχικής συσσώρευσης του κεφαλαίου, βρέθηκαν αντιμέτωπες με τη δύναμη των γυναικών στις μεσαιωνικές κοινότητες, δύναμη που είχαν κερδίσει μέσω του προτερήματος της σεξουαλικότητάς τους, του ελέγχου που ασκούσαν στην αναπαραγωγή και της ικανότητάς τους να θεραπεύουν.

Από μια ίδια οπτική η Sylvia Federici στο βιβλίο της *Caliban and the Witch* (κεντρική βιβλιογραφική αναφορά στη μπροσούρα της Lady Stardust) περιγράφει τη διαδικασία αυτή ως εξής:

“Στη νέα οργάνωση της εργασίας κάθε γυναίκα μετατράπηκε σε Κοινό αγαθό καθώς η γυναικεία εργασία προσδιοριζόταν ως μη-εργασία, ως φυσική πηγή, διαθέσιμη προς όλους, όπως ο αέρας που αναπνέουμε και το νερό που πίνουμε. Αυτή ήταν για τις γυναίκες μια ιστορική ήττα.[...]Στη νέα καπιταλιστική συνθήκη οι γυναίκες οι ίδιες μετατράπηκαν σε Κοινά. Αν αληθεύει ότι οι άντρες εργάτες με το νέο καθεστώς μισθωτής εργασίας έγιναν και επίσημα «ελεύθεροι», τότε οι γυναίκες ήταν το κομμάτι εκείνο των εργατών που κατά τη μετάβαση άγγιξε περισσότερο τις συνθήκες δουλειάς.[...]Από κάθε άποψη, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική, πολιτική, το κυνήγι μαγισσών αποτέλεσε ένα σημείο καμπής στην ιστορία των γυναικών: αποτέλεσε το αντίστοιχο της ιστορικής

ήττας που ο Engels αναφέρει στο «Η καταγωγή της οικογένειας, της ιδιοκτησίας και του κράτους» (1884), σαν την αιτία της πτώσης του μητριαρχικού κόσμου». ³

Το αν και κατά πόσο αιτιολογική υπήρξε η σχέση του κυνηγιού των μαγισσών και της πρωταρχικής συσσώρευσης είναι για εμάς ένα ζήτημα προς διερεύνηση. Ωστόσο, παρ' όλες τις επιφυλάξεις μας απέναντι σε μια τέτοια προσέγγιση της ιστορίας, πρέπει να δεχτούμε ότι η ανάλυση αυτή είναι πολύ σημαντική και φωτίζει πλευρές του κυνηγιού μαγισσών που έμειναν επί σειρά ετών αθέατες από την ιστοριογραφία. Για παράδειγμα, η θέση της Federici ότι η έμφυλη ιεραρχία "θα έπρεπε να παρουσιάζεται σαν το αποτέλεσμα ενός κοινωνικού συστήματος παραγωγής το οποίο δεν αναγνωρίζει την παραγωγή και την αναπαραγωγή του εργάτη ως κοινωνικο-οικονομική δραστηριότητα και πηγή συσσώρευσης κεφαλαίου, αλλά αντίθετα τη μυστικοποιεί ως φυσική δραστηριότητα ή προσωπική υπηρεσία»⁴ πέραν του ότι μιλά για την οικιακή εργασία ως εργασία φυσικοποιημένη από τον καπιταλισμό και την κρισιμότητα –για το σύστημα- του διαχωρισμού της παραγωγής από την αναπαραγωγή, βοηθά στην τοποθέτηση της πατριαρχίας σε συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο και φωτίζει την κεντρικότητά της για τον καπιταλισμό.

Επίσης, μια τέτοιου τύπου προσέγγιση αναδεικνύει την έκταση της κοινωνικής διάχυσης των οικονομικών συμφερόντων που κρύβονταν πίσω από την εξολόθρευση των γυναικών, βοηθώντας μας έτσι στην ερμηνεία της τεράστιας χωρικής έκτασης και του χρονολογικού βάθους που πήρε αυτό το φαινόμενο. Αρκεί να δούμε ποιοι ήταν αυτοί που οργάνωσαν και δούλεψαν σκληρά για τα κυνήγια (και να καταλάβουμε έτσι πόσοι μπορούσαν να βγουν κερδισμένοι): κυνηγοί μαγισσών, γιατροί, κρατικοί υπάλληλοι, δικαστές και δήμιοι, από τον 15^ο έως τον 17^ο αιώνα βγάζανε «το ψωμί τους» μετατρέποντας το κυνήγι μαγισσών σε μία κερδοφόρα επιχείρηση. Κράτος, εκκλησία, πατριαρχία και το αναδυόμενο κεφάλαιο, παρ' όλες τις όποιες ενδοκυριαρχικές συγκρούσεις, συνεργάστηκαν αγαστά και πάτησαν πάνω στο σώμα της μάγισσας, για να βγουν από την κρίση στην οποία καθένας από τους προαναφερθέντες κυριαρχικούς μηχανισμούς είχε περιέλθει στα τέλη του μεσαίωνα (π. χ. η δημογραφική κρίση, που είχε επέλθει με τον Μαύρο

3. Silvia Federici, 2004, *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation* -Autonomea, NYC. σ. 97-99

4. Silvia Federici, *ο.π.*, σελ. 8

Θάνατο- την πανδημία βουβωνικής πανώλης που εξόντωσε το 1/3 του τότε πληθυσμού της Ευρώπης, η κρίση της εκκλησίας από το κίνημα των αιρέσεων, η μεταρρύθμιση, η κρίση και απαξίωση της κεντρικής εξουσίας από τις αγροτικές εξεγέρσεις ενάντια στους φόρους και τις περιφράξεις).

Ωστόσο σε μια τέτοια προσέγγιση που αναζητά τις οικονομικές-υλικές προϋποθέσεις του κυνηγιού μαγισσών δεν θα πρέπει να αφήνεται η εντύπωση ότι η πατριαρχία ήταν και συνεχίζει να είναι απλώς ένα ακόμα εργαλείο του καπιταλισμού, ή ακόμα χειρότερα, κάποιο υποπροϊόν του. Είναι οι κακοποιήσεις γυναικών, οι βιασμοί και η ομοφοβία, απλά μέσα διατήρησης του έμφυλου καταμερισμού της εργασίας; Και η ετεροκανονικότητα με τη σειρά της είναι και αυτή απλώς ένα μέσο συντήρησης της πυρηνικής οικογένειας ως οικονομικής μονάδας μέσα στον καπιταλισμό;

Αν υιοθετούσαμε αυτή την αντίληψη, τότε θα παραβλέπαμε ότι μαζί με το κεφάλαιο αναδιοργανώνεται ταυτόχρονα και το σύνολο της κοινωνίας μαζί με όλο το πλέγμα των εξουσιαστικών σχέσεων, και θα αναπαράγαμε έτσι τη θεωρητική διάκριση ανάμεσα στις σχέσεις που αφορούν ξεκάθαρα την παραγωγική βάση κι αυτές που αφορούν το πολιτισμικό εποικοδόμημα. Είναι ωστόσο πολύ δύσκολο να βρούμε ένα ασφαλές κριτήριο με βάση το οποίο θα τοποθετήσουμε κάποιες μορφές καταπίεσης στο χώρο της πολιτικής οικονομίας και κάποιες άλλες αποκλειστικά στην πολιτισμική σφαίρα αφού η διάκριση μεταξύ υλικής και πολιτισμικής ζωής δεν είναι σταθερή, όπως υποστηρίζει και η Judith Butler στο άρθρο της «Ο Μαρξισμός και το απλώς πολιτισμικό»⁵:

«Υπάρχει άραγε τρόπος να αναλύσουμε πώς η κανονιστική ετεροφυλοφιλία και τα «γένη» της παράγονται μέσα στη σφαίρα της αναπαραγωγής χωρίς να παρατηρήσουμε τους καταναγκαστικούς τρόπους με τους οποίους η ομοφυλοφιλία και η αμφιφυλοφιλία, καθώς και η αλλαγή φύλου, παράγονται ως το σεξουαλικά «αποκρουστικό», και χωρίς να διευρύνουμε την έννοια του τρόπου παραγωγής ώστε να μπορεί να εξηγήσει ακριβώς αυτό το μηχανισμό κοινωνικής ρύθμισης; Θα ήταν λάθος να νοήσουμε αυτές τις παραγωγές ως «απλώς πολιτισμικές», εφόσον είναι απαραίτητες για τη λειτουργία της σεξουαλικής τάξης [order] της πολιτικής οικονομίας, δηλαδή αποτελούν μια

5. στο <http://www.terminal119.gr/show.php?id=425> Μετάφραση Άκη Γαβριηλίδη

θεμελιώδη απειλή για την ίδια τη δυνατότητά της να λειτουργήσει.[...] Το ζήτημα δεν είναι απλά ότι κάποιοι άνθρωποι δεν τυγχάνουν πολιτισμικής αναγνώρισης από άλλους, αλλά ότι ένας συγκεκριμένος τρόπος σεξουαλικής παραγωγής και ανταλλαγής λειτουργεί για να διατηρήσει τη σταθερότητα του κοινωνικού φύλου, την ετεροφυλοφιλία της επιθυμίας και την φυσικοποίηση της οικογένειας.»

Το ζήτημα του αν και κατά πόσο η πατριαρχία μπορεί να ιδωθεί ως συνθήκη υποκείμενη του καπιταλισμού διατρέχει και την κριτική της Ann Ferguson πάνω στο έργο της Federici⁶. Η Ferguson αντιπαραθέτει το παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο μέλη της αντρικής εργατικής τάξης οργανώθηκαν απαιτώντας από τα αφεντικά τους τη μη-πρόσληψη γυναικών στις συντεχνίες καθώς και το παράδειγμα της πρακτικής της «πατριαρχίας του μισθού⁷». Τα προαναφερθέντα παραδείγματα κατά τη Ferguson φανερώνουν ότι αυτά τα κοινωνικά κομμάτια πήραν και αυτοβούλως θέσεις μάχης για τη διατήρηση και την ένταση της έμφυλης ιεραρχίας. Και παραπέμποντας στη Heidi Hartmann, τονίζει πως αυτή η κίνηση πρέπει να ερμηνευθεί «*όχι απλώς ως μια παράλογη προσχώρηση των ανδρών εργατών σε μια ιδεολογία που ωφελούσε τους καπιταλιστές, αλλά ως μια απελπισμένη προσπάθεια να συντηρηθεί η αρσενική ισχύς που υπονομευόταν από την άνοδο του καπιταλισμού.*»⁸

Συμπερασματικά λοιπόν πρέπει να πούμε ότι στο σημείο αυτό δεν αμφισβητείται πόσο κεντρικός ήταν ο σεξισμός για τον διαχωρισμό παραγωγής-αναπαραγωγής και περαιτέρω πόσο εξίσου κεντρικός αν όχι δομικός ήταν για την πρωταρχική συσώρευση (και επομένως για τον ίδιο τον καπιταλισμό) ο διαχωρισμός αυτός και η «φυσικοποίηση» της αναπαραγωγικής οικιακής εργασίας. Τονίζεται όμως ότι το κυνήγι μαγισσών πάτησε πάνω στις ήδη υπάρχουσες έμφυλες σχέσεις, τις ενέτεινε και τις αναδιαμόρφωσε, δίνοντας νέα πνοή στην πατριαρχία, ως συστήματος έμφυλης κοινωνικής οργάνωσης μέσα πια στον καπιταλισμό.

6. Silvia Federici, ό.π.

7. Η Federici ορίζει ως πατριαρχία του μισθού, τις πολιτικές εκείνες που εισήγαγε η καπιταλιστική τάξη για να πειθαρχήσει, να αναπαράγει και να διευρύνει το ευρωπαϊκό προλεταριάτο. Αρχικά επιτιθέμενη εναντίον των γυναικών οδήγησε στην κατασκευή μιας νέας πατριαρχικής συνθήκης.

8. Hartmann Heidi, 1981, “The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism”, in Lydia Sargent, ed. Women and Revolution. Boston: South End Press

Η καμπάνια τρόμου που μπήκε σε λειτουργία με το κυνήγι μαγισσών, ωφέλησε τόσο την καπιταλιστική μηχανή, όσο και την αντρική κυριαρχία. Η μηχανή καθιέρωσε έμφυλα προνόμια, τονώνοντας την αντρική ταυτότητα της νεοσχηματισθείσας εργατικής τάξης η οποία είχε ήδη λησμονήσει τους κοινούς αντιφεουδαλικούς αγώνες γυναικών και αντρών όπως και τις αγροτικές εξεγέρσεις των πρώτων προλεταρισσών και προλετάρων. Δεν είναι άμοιροι των ευθυνών τους χιλιάδες εργάτες οι οποίοι απέναντι στην εργατική και ταξική αλληλεγγύη και ενότητα, αντέταξαν την αντρική. Αυτοί που προέταξαν τα αντρικά προνόμια στον από κοινού αγώνα εργατριών και εργατών για την κοινωνική απελευθέρωση. Και αυτούς επιλέγουμε να μην τους ξεχάσουμε στην επανόρθωση της ιστορίας του κυνηγιού των μαγισσών.

3.

Η ίδια η διεξαγωγή του κυνηγιού μαγισσών μας επιτρέπει να το τοποθετήσουμε δίπλα στις σύγχρονες μεθόδους παραγωγής και επιβολής του φόβου, τις εκστρατείες τρόμου. Ως καμπάνια ή αλλιώς εκστρατεία τρόμου αντιλαμβανόμαστε τη θέαση και προπαγάνδισή μιας κατάστασης ως απειλής για την ανθρωπότητα και τον πολιτισμό της, όπως αποτελούν κατά καιρούς οι ανεξέλεγκτες θανατηφόρες επιδημίες, τα μολυσμένα τρόφιμα, άλλοτε το aids και η ομοφυλοφιλία, οι μολυσμένοι χώροι οι παραμελημένοι από την οικονομία, οι «ανώμαλοι», κάποια νέα ενσάρκωση του κακού, ένα σωρό μη ελέγξιμοι, ασταθείς παράγοντες που διαπραγματεύονται τη ζωή και το θάνατο. Οι εκστρατείες τρόμου δημιουργούν πανικό μπροστά στην καταστροφική τους επέλαση και η επιτυχία τους βασίζεται σε μια μοιρολατρική στάση από τους αποδέκτες της απειλής ή τουλάχιστον στη συγκατάβαση και τη συνεργασία τους. Θα ήταν αποτυχημένες, εξάλλου, αν η ανταπόκριση ήταν μηδαμινή, χωρίς τα φαινόμενα της αλληλοκατηγορίας, της κατάδοσης, της ενσωμάτωσης του φόβου.

Μια τέτοια εκστρατεία αποτελεί και ο πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία με τους κάθε είδους νομοθετικούς τρομο-μηχανισμούς που τον συνοδεύουν.

Οι κατασταλτικοί και ιδεολογικοί⁹ μηχανισμοί των κρατών δημιουργούν, στοχοποιούν, επανανοσηματοδοτούν ομαδοποιήσεις τις οποίες θεωρούν απειλητικές και θέλουν να εξαλείψουν ή να χειραγωγήσουν. Στις κατάλληλες ιστορικές συγκυρίες εμφανίζονται την κατάλληλη στιγμή οι απειλητικοί γνωστοί-άγνωστοι, κουκουλοφόροι, τρομοκράτες, εγκληματίες, αλβανοί, μουσουλμάνοι (στο όχι μακρινό παρελθόν και οι κομμουνιστές). Παρουσιάζονται ως άλογες κατηγορίες, ξεκομμένες και ξένες προς το κοινωνικό σύνολο, με μόνο σκοπό την επιζήμια αντικοινωνική συμπεριφορά και με ιδιαίτερη κλίση προς την αδικαιολόγητη βία. Η αντιτρομοκρατική εκστρατεία βασιζέται σε έναν ευρύ ορισμό της τρομοκρατίας, σε απροσδιόριστα κατηγορητήρια και σε έκτακτα νομικά μέτρα που νομιμοποιούν τις απαραίτητες για κάθε περίπτωση ρυθμίσεις. Για να επιβληθεί αυτό το απαραίτητο «ειδικό καθεστώς» σχετικά με την τρομοκρατία, γίνεται μία αφηρημένη επίκληση σε μια επίσης απροσδιόριστη «κατάσταση έκτακτης ανάγκης». Αυτό το ειδικό καθεστώς εμφανίζει μεγάλη γκάμα ρυθμίσεων: Από τις εξαιρετικές διατάξεις για τους ανώνυμους μάρτυρες και την προσωρινή κράτηση χωρίς απαγγελία κατηγοριών έως τις έκτακτες φυλακές τύπου Γκουαντάναμο με κρατούμενους χωρίς κανένα δικαίωμα, ούτε καν αυτά των αιχμαλώτων πολέμου.

Επιστρέφοντας στις δίκες των μαγισσών, συναντάμε ακριβώς τον ίδιο μηχανισμό: «Περιγράφοντας το πώς θα έπρεπε να είναι οι δίκες, ο Jean Bodin δηλώνει: «Η απόδειξη αυτών των εγκλημάτων είναι τόσο σκοτεινή και τόσο δύσκολη που ούτε μια μάγισσα στο εκατομμύριο δεν θα κατηγορούνταν ή θα τιμωρούνταν αν η διαδικασία διέπονταν από τους συνηθισμένους νόμους. Αυτός που κατηγορείται για μαγεία δεν πρέπει να αθώνεται ποτέ»».¹⁰ Ενδιαφέρον είναι επίσης ότι «το κυνήγι μαγισσών ήταν [...] η πρώτη καταδίωξη στην Ευρώπη που χρησιμοποίησε multi media προπαγάνδα για να δημιουργήσει μια μαζική ψύχωση στον πληθυσμό. Η επαγρύπνηση του λαού για τους κινδύνους των μαγισσών, μέσα από φυλλάδια που δημοσιοποιούσαν τις πιο διάσημες δίκες και τις λεπτομέρειες των πιο φριχτών πράξεών τους, ήταν ένα από τα

9. «ο ιδεολογικός μηχανισμός του κράτους είναι η δομή του ελέγχου που στηρίζεται στη χειραγώγηση της υπάρχουσας σε κάθε πολιτισμό συμβολικής τάξης.» critical art ensemble, η μηχανή της σάρκας, εκδόσεις των ξένων, σ. 24

10. Jean Bodin(1580), σημειωμένο στο “Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism” (1978) της Mary Daly, σελ.182 και στο “Witchcraft” (1975) του P.Hughes.

πρώτα καθήκοντα του έντυπου τύπου.»¹¹. Η συνεργασία των κυβερνουσών δυνάμεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τα think-tanks της εποχής (κληρικοί, λόγιοι, ιεροεξεταστές¹², φιλόσοφοι) που παρήγαγαν τον κυρίαρχο λόγο και η ταύτιση της κάθε παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς των γυναικών με το έγκλημα, είναι μερικά ακόμη σημεία που επιτρέπουν την αντιπαραβολή του κυνηγιού μαγισσών με την πάταξη της τρομοκρατίας. Παρόλα αυτά, η αντιπαραβολή αυτή δεν επιδιώκει να εξισώσει τα κυνηγητά, δεδομένων τόσο των διαφορετικών κοινωνικοπολιτικών συνθηκών όσο και της έντασης των φαινομένων. Μας ενδιαφέρει, όμως, να εντοπίσουμε στρατηγικές και αποφάσεις της εξουσίας που λαμβάνουν χώρα σε περιόδους αλλαγών, κοινωνικών συγκρούσεων, κρίσης.

Το μεσαιωνικό κυνήγι μαγισσών περιγράφει μια «διαχρονική» μέθοδο κατασκευής του εχθρού, την κατασκευή του «Άλλου». Ενός «Άλλου» που φορτώνεται κάθε «κοινωνικό κακό» και κάθε «κοινωνική ανασφάλεια». Τότε, η δαιμονοποίηση των υποκειμένων που ενσάρκωναν την απειλή δικαιολόγησε τον εξευτελισμό, τις καταδίκες, τα βασανιστήρια, τη γενοκτονία των ιθαγενών στην Αμερική, την εκτόπιση, τη σύληση των πόρων, το ανελέητο μάντρωμα των φτωχών σε ιδρύματα. Σήμερα δικαιολογεί την καταγραφή της δημόσιας ζωής, τις παρακολουθήσεις, το κυνηγητό, τις προκηρύξεις κεφαλών, το ξύλο, την έκδοση και κακομεταχείριση εκατοντάδων μεταναστριών, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, τις «σκούπες», τις εξαφανίσεις, τη διεξαγωγή πολέμων.

Η στοχοποίηση ενός προσώπου ως βλαπτικού, μολυσματικού, μοχθηρού, 10. Sylvia Federici, ο.π, σελ. 168

12. «...η ισπανική, πορτογαλική και εν μέρει η ρωμαϊκή ιερά εξέταση των νεότερων χρόνων αποτελούν μάλλον κρατικούς μηχανισμούς και μπορούν να περιγραφούν ως κρατικές αρχές με σαφή δομή και ιεραρχία». Η ιεροεξεταστική μέθοδος που λειτουργεί σαν κρίκος μεταξύ των δύο εποχών και «περιελάμβανε ολοκληρωμένες τεχνικές διασφάλισης της μυστικότητας, ανακριτικές πρακτικές που προοιωνίζονταν αντίστοιχες σημερινές και δεν περιορίζονταν στη σωματική κακοποίηση καθώς και συστηματική χρήση της γραφής, καταδεικνύει τη νεωτερικότητα της ιεράς εξέτασης, χωρίς όμως να μπορούμε να αποδώσουμε στον όρο θετικό περιεχόμενο [...] Έτσι παραμένει σύμβολο των ολέθριων συνεπειών ενός μηχανισμού που επιδίωξε να προασπίσει την αληθινή πίστη με απάνθρωπα μέσα, ενός μηχανισμού που η επίδρασή του φτάνει ως τις μέρες μας, όχι τόσο εξαιτίας της πολυθρύλητης βαναυσότητας και του συχνά διογκωμένου φόρου αίματος όσο εξαιτίας της επιπόνησης εκλεπτυσμένων τεχνικών εξουσίας που προοιωνίζονταν τις σημερινές.» Γκερντ Σβερχοφ, Η Ιερά Εξέταση, εκδόσεις εστία

όντας η προσωποποίηση μιας ευρύτερης απειλής (του διαβόλου ή του Ισλάμ για παράδειγμα) έχει ως συνέπεια την κοινωνική του απομόνωση, την ποινικοποίηση των σχέσεων με την ενοχοποίηση του φιλικού και οικογενειακού περιβάλλοντος και την υποτίμηση ή πλήρη εκμετάλλευσή του στο εργασιακό περιβάλλον (όπως στην περίπτωση των μεταναστριών και μεταναστών).

Η δαιμονοποίηση αυτή, στο πεδίο των μικροεξουσιών αποτελεί ένα «othering», μία διαδικασία που μετατρέπει ένα υποκείμενο σε «Άλλο», ξένο, κατώτερο, βάρβαρο, απολίτιστο, βέβηλο, ρυπαρό ή σε σαγηνευτικό και μυστηριώδες αλλά πάντα σε «Άλλο». Το «Άλλο» είναι, κατά τη Σιμόν ντε Μπωβουάρ, «μια θεμελιακή κατηγορία της ανθρώπινης σκέψης». Η ίδια λέει ότι *«καμιά κοινότητα δεν καθορίζεται ποτέ σαν ενιαία χωρίς να θέσει αυτομάτως απέναντί της το «Άλλο». Φτάνει να μαζευτούν τυχαία τρεις ταξιδιώτες στο ίδιο διαμέρισμα του τρένου για να γίνουν αυτομάτως όλοι οι επιβάτες «άλλοι» και ακαθόριστα εχθρικοί. Για τον χωρικό όσοι δεν ανήκουν στο χωριό του είναι «άλλοι» και ύποπτοι. Για τον κάτοικο μιας χώρας οι κάτοικοι άλλων χωρών είναι ξένοι. Οι εβραίοι είναι «άλλοι» για τους αντισημίτες όπως και οι μαύροι για τους (αμερικάνους) ρατσιστές, οι ιθαγενείς για τους αποίκους, οι προλετάριοι για τις τάξεις του πλούτου»*¹³. Η διαδικασία αυτή έχει αποτελέσει έναν τρόπο καθορισμού και εξασφάλισης θετικής ταυτότητας μέσα από την υπονόμευση του «Άλλου» και μπορεί πολύ καλά να περιγράψει στην καθημερινότητα τις έμφυλες σχέσεις στις οποίες εμφανίζεται για να αποδυναμώσει ή να «αποικιοποιήσει».

Ένας άλλος τρόπος να δούμε την φυσική εξόντωση των μαγισσών είναι σαν μία παραδειγματική τιμωρία του ανεπιθύμητου σώματος. Η μέθοδος εξάλειψης των επιζήμιων και ανεπιθύμητων εκείνης της εποχής έθετε ή επικύρωνε τα αξιολογικά κριτήρια σύμφωνα με τα οποία κάποια έπρεπε να πεθάνει ή αντίστροφα άξιζε να ζει. Μη-αναπαραγωγική σεξουαλικότητα, ομοφυλοφιλία, αυτο-έλεγχος της αναπαραγωγής μέσω της αντισύλληψης και των εκτρώσεων, μαιευτική, συνέθεσαν τα αρνητικά έμφυλα στερεότυπα και αποτέλεσαν κυριολεκτικά τις ίδιες τις κατηγορίες που απαγγέλλονταν στις δίκες των μαγισσών. *«Μέσα στους αιώνες κυνηγιού μαγισσών, η κατηγορία της «μαγείας» κάλυπτε ένα φάσμα αμαρτιών από την πολιτική ανατροπή*

13. Σιμόν ντε Μπωβουάρ, 1979, Το δεύτερο φύλο, εκδόσεις γλάρος

και τη θρησκευτική αίρεση μέχρι τη λαγνεία και τη βλασφημία. Τρεις όμως είναι οι κεντρικές κατηγορίες που επαναλαμβάνονται σταθερά στην ιστορία της μαγείας στη βόρεια Ευρώπη. Πρώτον, οι μάγισσες κατηγορούνται για οτιδήποτε αντιληπτό ως σεξουαλικό έγκλημα εναντίον των αντρών. Έτσι απλά «κατηγορούνται» για θηλυκή σεξουαλικότητα. Δεύτερον, κατηγορούνται ότι αποτελούν οργάνωση και τρίτον, κατηγορούνται ότι διαθέτουν μαγικές δυνάμεις που επηρεάζουν την υγεία. Που την πλήττουν αλλά και τη βελτιώνουν. Κατηγορούνταν συχνά για την κατοχή ιατρικών και μαιευτικών, γυναικολογικών ικανοτήτων»¹⁴. Είναι κάτι περισσότερο από προφανές η ευθεία επίθεση στη γυναικεία σεξουαλικότητα όπως και η πρόθεση ελέγχου της αναπαραγωγής και συνολικά του «εξεγερμένου» γυναικείου σώματος. Αντίστροφα, τεκνοποίηση, «κανονική» σωματική διάπλαση, παραγωγικότητα, πειθαρχία στις νόρμες της ανδροκρατικής κοινωνίας, αποτέλεσαν προνόμια που συγκρότησαν την έμφυλη κανονικότητα. Έτσι διακρίνονταν τα αποδεκτά υποκείμενα από τα «παρεκκλίνοντα» και η «αποδεκτή» σεξουαλικότητα από την «παρεκκλίνουσα», την ανώμαλη, την απορριπτέα, τη μη σεξουαλικότητα. Η τρέλα προστέθηκε και αυτή με τη σειρά της στο προφίλ της «παρεκκλίνουσας γυναίκας». Πολλές χαρακτηρίστηκαν τρελές και υστερικές και κάηκαν στην πυρά σαν μάγισσες, δεδομένου ότι η υστερία θεωρήθηκε ασθένεια γυναικεία, η οποία συνδεόταν με τη μήτρα (υστέρα). Αυτό το έμφυλο στερεότυπο και πλήθος άλλων επιβίωσαν στο σήμερα με σκοπό την παραγωγή και αναπαραγωγή της έμφυλης ιεραρχίας. Χαρακτηρισμοί, που σήμερα χρησιμοποιούνται διαφορετικά φορτισμένοι και ενδεδυμένοι με επιπλέον σάπιες ταπετσαρίες, ήρθαν να πάρουν τις θέσεις τους δίπλα στο δίπολο «άντρας- γυναίκα». Του γαμπρού είστε ή της νύφης;

«Κακιά, εκδικητική, υστερική, ανώμαλη, λυσσάρα, διαβολική, πυρ γυνή και θάλασσα»...

Το δυαδικό σύστημα το οποίο αποτελεί βασικό αναλυτικό εργαλείο του δυτικού πολιτισμού, έθεσε τα κριτήρια ανωτερότητας- κατωτερότητας, δύναμης- αδυναμίας, ομορφιάς- ασχήμιας και κατασκεύασε αμέτρητα άλλα δίπολα. Το κοινωνικό πεδίο διαιρείται σύμφωνα με αυτούς τους κανόνες σε αρνητικότητες και θετικότητες οι οποίες δημιουργούνται ή χρησιμοποιούνται εκ νέου από τους εξουσιαστικούς μηχανισμούς για να περιφρουρήσουν το

14. Ehrenreich. English, 1972 , Witches, Midwives and Nurses,

αποδεκτό και να απομονώσουν το απορριπτέο. Η διαίρεση φυσικό- αφύσικο έρχεται και επανέρχεται για να ξεκαθαρίσει ότι «οτιδήποτε έχει αξία και λειτουργεί προς όφελος των φορέων εξουσίας ενός δεδομένου κοινωνικού συστήματος κωδικοποιείται ως φυσικό, ενώ οτιδήποτε αρνείται τις επιταγές του συστήματος και υποκινεί εναλλακτικές ή αντιστασιακές μορφές κοινωνικής δράσης και οργάνωσης κωδικοποιείται ως αφύσικο μέσα στον κόσμο της αναπαράστασης»¹⁵.

Με το σχηματισμό των νεωτερικών βιομηχανικών κοινωνιών και με την αντίσταση των ίδιων των γυναικών στην πατριαρχία, παλιότερες μορφές κυριαρχίας διαβρώθηκαν. Νέες μορφές ωστόσο εξαπλώθηκαν και εμπεδώθηκαν. Οι γυναίκες έχουν τη δική τους εμπειρία εκσυγχρονισμού της εξουσίας, μιας εξουσίας επιφορτισμένης με την επιβολή της «ορθής» εκδοχής της θηλυκότητας. Και αυτή η εξουσία είναι διάχυτη και ανώνυμη, καθώς δεν υπάρχουν άτομα επίσημα εξουσιοδοτημένα να την ασκήσουν, αλλά διακατέχει τους πάντες και κανέναν.

4.

Έχουν περάσει αιώνες από το κυνήγι μαγισσών αλλά μια περιήγηση στη Θεσσαλονίκη του 21^{ου} αιώνα (σίγουρα και σε αμέτρητες άλλες πόλεις και χωριά) αρκεί για να μας πείσει ότι η έμφυλη βία και καταπίεση, οι προκαταλήψεις και οι δεισιδαιμονίες, δεν ανήκουν σε έναν τάφο του μακρινού παρελθόντος, παρόλο που βαραίνουν από τόνους σκόνης. Σε περίπτωση που κάποια ή κάποιος αμφιβάλλει θα τον παροτρύνουμε να κρυφακούσει πίσω από κλειστές πόρτες, να ρίξει ένα βλέμμα μέσα σε σπίτια, χώρους εργασίας και σχολεία. Θα την παροτρύνουμε να δει με ένα βλέμμα πιο υποψιασμένο, τους τόνους περιοδικών, τα σήριαλ, τις διαφημίσεις, τις συμπεριφορές στο δρόμο, στα μπαρ. Ποιος μπορεί να υποστηρίξει ότι έχει πεθάνει ο ρόλος της νοικοκυράς και η πειθαρχία που αυτός απαιτεί; Ποια δε βλέπει πεδία κοινωνικοποίησης και εργασίας από όπου είναι αποκλεισμένες οι γυναίκες ή αυτοί που δεν επιτελούν το φύλο τους; Ποιος μπορεί να υποστηρίξει ότι ο γάμος και οι «καλοί απόγονοι» δεν αποτελούν το μόνο κοινωνικά αποδεκτό προορισμό για τα δύο κυρίαρχα φύλα; Ποια θα πιστέψει ότι επιλέγουμε

15. critical art ensemble, η μηχανή της σάρκας, εκδόσεις των ξένων

ελευθέρα τη σεξουαλικότητά μας όταν διάφορες σεξουαλικότητες, διάφορες μη κανονικότητες, ξυλοκοπούνται, υποτιμώνται, χλευάζονται σε δημόσιους και ιδιωτικούς, φωτεινούς και σκοτεινούς χώρους;

Οι βίαιες εκφάνσεις του παρόντος δεν οφείλονται σε «ακραίες» συμπεριφορές, όπως δηλώνεται ρητά ή υπόρρητα όταν κάποιο περιστατικό ξεφεύγει του ιδιωτικού. Δε γεννιούνται και πεθαίνουν μαζί με τα υποκείμενα που ασκούν τη βία, που διαπράττουν τους βιασμούς, που θέλουν τη γυναίκα τους σουζα και τα παιδιά τους θηλυκά και άντρακλες. Το παρόν είναι γέννημα θρέμμα της κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής συνθήκης. Η έμφυλη καταπίεση σε όλες τις εκφάνσεις της παράγεται και αναπαράγεται από ποικίλα συμφέροντα, από ένα σύνολο κοινών νοημάτων που ανανεώνεται διαρκώς, « που αντανακλά βαθιά ριζωμένες πεποιθήσεις και καθορίζει τις τελετουργίες, τις πρακτικές και την έκφραση συμπεριφορών» . Κανονιστικά πρότυπα, κατανεμημένοι ιεραρχικοί ρόλοι, ταυτότητες, δίπολα, διαμορφώνουν μια πραγματικότητα που φέρει όμως στο εσωτερικό της αμέτρητες συγκρούσεις, ατομικές και συλλογικές, οργανωμένες ή αυθόρμητες.

Και αφού έχουμε κάνει την παραδοχή ότι μάγισσες και δήμιοι «δε γεννιόμαστε αλλά γινόμαστε», έχουμε την ικανότητα να δημιουργούμε ασυνέχειες και ρήγματα σε αυτή την επανάληψη, που επιβεβαιώνει την υπάρχουσα κατάσταση και την ορίζει ως “φυσική”. Έχουμε τη δυνατότητα να γράφουμε την ιστορία, τόσο ξαναδιαβάζοντας το παρελθόν όσο παρεμβαίνοντας στο παρόν και οργανώνοντας το μέλλον. Μέχρι την καταστροφή της έμφυλης ιεραρχίας και του καπιταλιστικού κόσμου.

“Γιατί το παρελθόν δε μας αφήνει ποτέ και το μέλλον είναι ήδη εδώ...”¹⁶

Μωβ καφενείο

16. Λιούις Μαμφορντ, ο μύθος της μηχανής, πρώτος τόμος, τεχνική και ανάπτυξη του ανθρώπου, εκδόσεις νησίδες, σελ.19

Μια τέτοια γυναίκα

Βγήκα έξω, μάγισσα δαιμονισμένη,
 στοιχειώνοντας το μαύρο αέρα,
 παίρνοντας θάρρος απ' τη νύχτα.
 Με τα όνειρά μου στο κακό, περιπλανήθηκα,
 μόνη, τρελή, με δάχτυλα δώδεκα.

Μια τέτοια γυναίκα, εύκολα γυναίκα δεν τη λες.
 Μια τέτοια γυναίκα ήμουν κι εγώ.

Βρήκα στο δάσος ζεστές σπηλιές,
 τις γέμισα κουζινικά, σκαλίσματα και ράφια,
 ντουλάπια, μετάξια, του κόσμου τα καλά.
 Κι ετοίμασα φαΐ για ξωτικά και κάμπιες:
 κλαίγοντας, συμμαζέψα καθετί ακατάστατο.

Μια τέτοια γυναίκα εύκολα την παρεξηγείς.
 Μια τέτοια γυναίκα ήμουν κι εγώ.

Ανέβηκα στην άμαξά σου οδηγέ.
 Χαιρέτησα στο διάβα μου χωριά, με τα γυμνά μου χέρια.
 Κι επέζησα μαθαίνοντας τα φωτεινά περάσματα
 εκεί που οι φλόγες σου δαγκώνουν τους μηρούς μου
 και τα πλευρά μου οι ρόδες σου συνθλίβουν

Μια τέτοια γυναίκα δεν ντρέπεται να πεθάνει.
 Μια τέτοια γυναίκα ήμουν κι εγώ.

Anne Sexton (1960)

Burning Women

The European Witch Hunts,
enclosure and the rise of capitalism

Εξώφυλλο της πρωτότυπης έκδοσης.

«Η ανώτερη γνώση των μαγισσών εντοπιζόταν στην ικανότητά τους να κάνουν θαύματα, όπως η κρατούσα αντίληψη τις ήθελε. Ωστόσο η μάγισσα ήταν η πιο προηγμένη επιστήμονας, το πιο βαθυστόχαστο πνεύμα εκείνης της εποχής... Καθώς η γνώση ήταν πάντοτε δύναμη, η Εκκλησία φοβόταν τη χρήση της από τις γυναίκες και έστρεψε εναντίον τους τα πλέον θανατηφόρα της όπλα»

Matilda Joslyn Gage, 1893¹

Κατά τη διάρκεια του 16ου και 17ου σε όλη την Ευρώπη και σε κάθε πόλη και χωριό, εκτελούνταν μαζικά γυναίκες ως μάγισσες. Σε κάποιες περιοχές εκτελούνταν σε εβδομαδιαία βάση ένας μικρός αριθμός γυναικών, ενώ σε κάποιες άλλες εκτελούνταν εκατοντάδες σε μια μέρα. Οι εκτελέσεις συνεχίστηκαν για δύο αιώνες και επηρέασαν τη ζωή όλων. Έσπειραν το φόβο, κατέστρεψαν κοινωνικά δίκτυα, κατέστειλαν αντιστάσεις και δεν σταμάτησαν παρά μόνο όταν ο πληθυσμός ήταν επαρκώς υποτελής και το αναδυόμενο Κράτος, οι καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις και η Εκκλησία είχαν χάσει τα νύχια τους στις ζωές και στις ψυχές των ανθρώπων. Η βαθιά σημασία των δικών των μαγισσών αποσιωπήθηκε τόσο στην κυρίαρχη εκδοχή της ιστορίας όσο και στη μαρξιστική και αναρχική ιστοριογραφία και σε καμία από τις σχετικές συζητήσεις δεν έρχονται στο προσκήνιο οι επιπτώσεις των δικών αυτών στις έμφυλες σχέσεις.

Η προσέγγιση που παρουσιάζεται σ' αυτή την έκδοση είναι ένα μικρό βήμα για την αποκατάσταση της ισορροπίας. Περιέχει μια σύντομη ιστορική αναδρομή και μια περιγραφή των δικών, ακολουθούμενη από μια συζήτηση πάνω σε μερικά από τα αίτια και τις επιπτώσεις τους.

1. M.J.Gage, 1893, *Women, Church and State: The Original Expose of Male Collaboration Against the Female Sex* .

Εισαγωγή

«Ο αριθμός των μαγισσών και των μάγων έχει αυξηθεί υπερβολικά. Αυτού του είδους οι άνθρωποι έχουν πληθύνει εκπληκτικά τα τελευταία χρόνια», έγραφε ο Επίσκοπος Jewel το 1559. «Ο κόσμος είναι γεμάτος μάγισσες. Έχουν κατακλύσει κάθε τόπο και σύντομα θα κυριεύσουν ολόκληρη τη γη», ισχυριζόταν ο Αρχιδικαστής Anderson το 1602.²

Είναι δύσκολο να βρεθούν στατιστικά στοιχεία για το πόσες ακριβώς γυναίκες θανατώθηκαν στην Ευρώπη, αλλά ενδεχομένως να αριθμούσαν εκατοντάδες χιλιάδες, τον καιρό που ο πληθυσμός της Ευρώπης ήταν μικρότερος από το σημερινό.³ Στην Αγγλία, από τις αρχές του 16ου μέχρι τα τέλη του 17ου αιώνα, περίπου το ένα τέταρτο των δικών που αφορούσαν ποινικά αδικήματα ήταν δίκες μαγισσών κατά τις οποίες οι περισσότερες κατηγορούμενες θανατώθηκαν. Ούτε οι δίκες των μαγισσών ούτε η ιδέα ότι οι μάγισσες είναι σατανικές προϋπήρχαν αυτής της περιόδου. Στην Αγγλία η μαγεία άρχισε να τιμωρείται με θάνατο το 1532. Από το 1066 μέχρι τότε, υπήρξαν μόνο έξι καταγεγραμμένες εκτελέσεις μαγισσών και αυτές αφορούσαν υποθέσεις εσχάτης προδοσίας. Οι δίκες κόπασαν ξανά το 18ο αιώνα και γύρω στα μέσα του αιώνα αυτού η μαγεία έπαψε να αποτελεί πλέον έγκλημα σε όλη σχεδόν την Ευρώπη. Η πιο έντονη περίοδος υπήρξε αυτή μεταξύ 1580 και 1630, κατά τη διάρκεια της παρακμής των φεουδαρχικών σχέσεων, της ανόδου του εμπορικού καπιταλισμού, της αυξανόμενης μετανάστευσης και της ημερομίσθιας εργασίας. Οι δίκες δεν ήταν κατάλοιπο των μεσαιωνικών

2. Αναφέρεται στο Keith Thomas, *Religion and the Decline of Magic*, 1971.

3. Παρόλο που υπάρχει μεγάλη διαμάχη σχετικά με τον αριθμό των γυναικών που εκτελέστηκαν, 200.000 είναι ένα πιθανό νούμερο. Η έλλειψη καταχωρήσεων και έρευνας καθιστά δύσκολη μια ακριβή εκτίμηση. Για περισσότερη μελέτη πάνω στο ζήτημα, βλ. Silvia Federici, *Caliban and the Witch*, 2004, σελ. 208. και Anne L. Barstow, *Witchcraze: A New History of the European Witch Hunts*, 1994. Σε κάθε περίπτωση, οι αριθμοί είναι αρκετά ενδεικτικοί για να καταδείξουν ένα καθεστώς τρομοκρατίας ανά την Ευρώπη, που κράτησε αιώνες και επιβλήθηκε σε όλες τις κοινότητες, με βαθιές κοινωνικές και ψυχολογικές συνέπειες. Για να πάρουμε μια ιδέα για το αριθμητικό μέγεθος του πληθυσμού της Ευρώπης το 1600: Γερμανία και Αυστρία 13 εκατομμύρια, Ιταλία 11 εκατομμύρια, Ισπανία 9 εκατομμύρια, σημερινό Ην. Βασίλειο 9 εκατομμύρια.

χρόνων, αλλά αποτελούσαν μέρος του οργανωμένου σχεδίου της ανόδου του καπιταλισμού και του «Διαφωτισμού».

Κομμάτια της άρχουσας τάξης χρησιμοποιούσαν τις εκτελέσεις μαγισσών ανά την Ευρώπη, για να δημεύσουν με διάφορους τρόπους περιουσίες, να δαιμονοποιήσουν τους ζητιάνους, να ασκήσουν έλεγχο στην αναπαραγωγή, να επιβάλουν τον κοινωνικό έλεγχο και τους έμφυλους ρόλους και να αποκλείσουν τις γυναίκες από την οικονομική, πολιτική και κοινωνική δραστηριότητα. Οι δίκες χρησιμοποιούνταν όχι μόνο για να διαρρήξουν παλιές κοινοτικές δομές ζωής και να καταδικάσουν κάποιες παραδοσιακές πρακτικές, αλλά αποτελούσαν επίσης ένα όπλο με το οποίο η αντίσταση στην κοινωνική και οικονομική αναδιάρθρωση μπορούσε να κατασταλεί. Το φαινόμενο έλαβε χώρα σε τόσο εκτενή χρονική περίοδο και τόσο μεγάλη γεωγραφική έκταση ώστε να μην επαρκεί μία και μοναδική ερμηνεία για τις δίκες: υπάρχει μια γκάμα διαφορετικών ερμηνειών οι οποίες όχι μόνο δεν αντιφάσκουν μεταξύ τους, αλλά αντιθέτως βοηθούν στο να αναδειχθεί το πόσο ευρεία ήταν η εργαλειακή χρήση του κυνηγιού μαγισσών.

Οι μάγισσες ανήκαν στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Οι περισσότερες από τις γυναίκες που κατηγορήθηκαν ήταν φτωχές αγρότισσες και οι κατηγορού τους ήταν είτε μέλη του κλήρου είτε εύπορα μέλη της ίδιας κοινότητας, συχνά οι εργοδότες ή οι γαιοκτήμονές τους.

Οι μάγισσες ήταν γυναίκες. Υπήρχαν και άντρες που εξασκούσαν όλα τα είδη μαγείας και θεραπευτικής, αλλά δεν εκτελέστηκαν. Ο γάλλος Jean Bodin, υποτιθέμενη φιγούρα του «Διαφωτισμού» και συγγραφέας ενός εγχειριδίου αναγνώρισης μαγισσών, προσδιόρισε την αναλογία ανδρών-γυναϊκών σε 1 προς 50. Στην Αγγλία, το 90% των εκτελεσμένων ήταν γυναίκες και οι περισσότεροι εκτελεσμένοι άντρες ήταν οι σύζυγοι των κατηγορούμενων γυναϊκών.

Το φαινόμενο ήταν ευρωπαϊκής έκτασης, απηχούσε μια βαθιά φιλοσοφική, κοινωνική και πολιτική μεταστροφή της κοινωνίας και ήταν αδιαμφισβήτητα ενορχηστρωμένο από τα ανώτερα κλιμάκια της εξουσίας. Ωστόσο οι ίδιες οι δίκες αφορούσαν υποθέσεις της καθημερινής ζωής και ζητήματα του χωριού.

Η κατηγορία ήταν αυτή της «μαγείας», αλλά οι πράξεις που αποτελούσαν αποδεικτικά στοιχεία της τέλεσης του αδικήματος ήταν το να κάνεις το γάλα να «κόψει», να κλέβεις μήλα, να βοηθάς τη γειτόνισσα να γεννήσει ή να φτιάχνεις γιατρικά από βότανα. Οι δίκες δείχνουν τον τρόπο με τον οποίο οι βαθιές και εκτεταμένες μεταβολές της εξουσίας στην ευρωπαϊκή ιστορία μεταφέρθηκαν σε επίπεδο χωριού, ενάντια στις καθημερινές πρακτικές των γυναικών. Οι επιδράσεις ήταν τόσο θεμελιώδεις που μπορούμε, ακόμα και σήμερα, να νιώσουμε τις επιπτώσεις τους στις έμφυλες και ταξικές σχέσεις.

Οι Περιφράξεις και η ανάδυση του καπιταλισμού, η Εκκλησία και το Κράτος

Ο Μεσαίωνας

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα (από το 12^ο αιώνα και περίπου μέχρι τις αρχές του 15^{ου}) η ευρωπαϊκή ύπαιθρος χαρακτηριζόταν έντονα από ένα φεουδαρχικό σύστημα, στο οποίο οι χωρικοί επιβίωναν δουλεύοντας την περιορισμένης έκτασης γη τους και κάποια κοινοτική γη, ενώ παράλληλα όφειλαν να καταβάλουν ενοίκιο και φόρο δουλεύοντας στα χωράφια του αφέντη τους. Στις πόλεις ασκούσαν η χειροτεχνία και σε ορισμένες εργασίες απασχολούνταν χιλιάδες εργάτες. Οι γυναίκες δούλευαν σε όλων των ειδών τις τέχνες και τα επαγγέλματα και ανήκαν στις αντίστοιχες συντεχνίες.

Η πανδημία πανώλης του 1347-1350 εξαφάνισε το ένα τρίτο του ευρωπαϊκού πληθυσμού επιφέροντας τεράστια έλλειψη εργατικού δυναμικού.

1400- 1499

Κατά τη διάρκεια του 15ου αιώνα, τα πρώτα σημάδια αλλαγής εμφανίστηκαν με την εξερεύνηση του «Νέου Κόσμου» και την επακόλουθη εισαγωγή νέων αγαθών στην Ευρώπη. Την ίδια εποχή αρχίζει να αναπτύσσεται γοργά ένας νέος τρόπος σκέψης στην επιστήμη και τη φιλοσοφία. Στην Εκκλησία εμφανίζονται όλο και περισσότερα σχίσματα. Κάποιες αιρετικές σχέτες, όπως οι Αναβαπτιστές και οι Ταμπορίτες αμφισβητούν την κυριαρχία της Εκκλησίας και κερδίζουν δημοτικότητα.⁴ Αυτή την περίοδο εμφανίζεται και η Ιερά Εξέταση,

4. Αυτές οι ομάδες εκδιώχθηκαν εξίσου ανελέητα και έχουν τη δική τους συνταρακτική ιστορία. Σε γενικές γραμμές στρέφονταν κατά της ιδιοκτησίας και αποτέλεσαν κατά κάποιον τρόπο τις πρώτες αναρχικές ομαδοποιήσεις. Έχει διατυπωθεί ο ισχυρισμός ότι το αιρετικό κίνημα αποτέλεσε την πρώτη «Προλεταριακή Διεθνή», με τις σχέτες να έχουν μεγάλη εμβέλεια και διεθνή δίκτυα, συμπεριλαμβανομένων των εμπόρων, των προσκυνητών και των μεταναστών.

Για περισσότερα σχετικά με τη συνταρακτική ιστορία αυτού του κινήματος, βλ. το πρόσφατο μυθιστόρημα «Ο Εκκλησιαστής» των Luther Blisset (2004), το οποίο αφηγείται την ιστορία των Αναβαπτιστών και άλλων σχετών (και το οποίο, παρόλο που αποτελεί για

ως εργαλείο εξουσίας στα χέρια της Εκκλησίας. Συνολικά σημειώνεται μια βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και μια αύξηση της ισχύος της εργατικής και της αγροτικής τάξης: λόγω της έλλειψης εργατικού δυναμικού, οι άνθρωποι μπορούσαν ως ένα βαθμό να κάνουν σκληρές διαπραγματεύσεις για τους όρους εργασίας και πέτυχαν «ένα βιοτικό επίπεδο που παρέμεινε अपαραμίλλο μέχρι το 19ο αιώνα».⁵ Η κατάσταση ποίκιλλε από τόπο σε τόπο, αλλά σε γενικές γραμμές, ύστερα από ένα πλήθος συντονισμένων επιθετικών κινήσεων από την πλευρά των αγροτών, οι μισθοί ανέβηκαν ή παγιώθηκαν, οι αγρότες κέρδισαν περισσότερη αυτονομία και η δουλοπαροικία στις περισσότερες περιοχές σχεδόν καταργήθηκε. Εμφανίστηκε παράλληλα μια αξιοσημείωτη ανισορροπία στα φύλα. Κάποιες στατιστικές από τα μητρώα γεννήσεων και θανάτων εμφανίζουν τις γυναίκες να ξεπερνούν τους άντρες σε αναλογία 110 με 120 γυναίκες ανά 100 άντρες.

Το κυνήγι των μαγισσών του 16ου και 17ου αιώνα ήταν εν μέρει μια επίθεση της άρχουσας τάξης ως απάντηση στους έντονους ταξικούς αγώνες του προηγούμενου αιώνα που είχαν σαν αποτέλεσμα την κρίση συσσώρευσης για την άρχουσα τάξη.

πολλούς λόγους ένα καλό βιβλίο, δεν κάνει την παραμικρή αναφορά στο κυνήγι μαγισσών.) Για μια σφαιρική θεώρηση πάνω στην ιστορία των Ταμποριτών, βλ. Howard Kaminsky, *A History of the Hussite Revolution*, WIPF & Stock Publishers, 2004 και H.C.Lea, *The Inquisition of the Middle Ages*, 1961 για πληροφορίες σχετικά με διάφορες αιρετικές σχέτες. Βλ. επίσης *Neither mine nor thine: Communist experiments in Hussite Bohemia*. Βλ. ένα κείμενο του Kenneth Rexroth, το οποίο καλύπτει ιστορικά την Αδελφότητα του Ελεύθερου Πνεύματος και τις Αγροτικές Εξεγέρσεις, στο <http://www.bopsecrets.org/rexroth/communalism2.htm> Υπάρχει επίσης ένα παράθεμα στο *Against His-story, Against Leviathan* του Fredy Perlman το οποίο καλύπτει ιστορικά τους Ταμπορίτες .

Τα δύο άρθρα που προαναφέρθηκαν περιέχουν κάποιες ανακρίβειες και κάποια μεταφραστικά προβλήματα που σχετίζονται με τους Αδαμίτες, αλλά παρόλα αυτά αξίζει να διαβαστούν. Το βιβλίο του Perlman κινείται ακριβώς στην αντίθετη κατεύθυνση, πιθανώς εξιδανικεύοντάς τους –και δεν περιλαμβάνει πηγές, αλλά είναι ευανάγνωστο και δίνει μία αίσθηση του ιστορικού πλαισίου. Τέλος, ένα ενδιαφέρον βιβλίο που εστιάζει πιο συγκεκριμένα στις γυναίκες είναι το *Klassen John, Warring Maidens, Captive Wives and Hussite Queens: Women and Men and at War and at Peace in Fifteenth Century Bohemia*, 1999. Ευχαριστούμε Rosanne!

5. Silvia Federici, 2004, *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation*, σελ. 47.

1500-1599

Κατά τη διάρκεια του 16^{ου} αιώνα καταπνίγηκαν πολλές ταξικές εξεγέρσεις, όπως ο Πόλεμος των Χωρικών στη Γερμανία ή οι Αγροτικές Εξεγέρσεις στην Αγγλία. Οι μάχες που δίνονταν στους κόλπους της Εκκλησίας και γύρω από αυτήν, εντάθηκαν (Μεταρρύθμιση, σχίσμα μεταξύ Καθολικών και Προτεσταντών, άνοδος των Λουθηρανών και των ποικίλων αιρετικών ή ριζοσπαστικών σεχτών). Παρόλα αυτά –και αυτό είναι ενδεικτικό– όλα τα παρακλάδια της επίσημης Χριστιανικής Εκκλησίας (Καθολική, Προτεσταντική, Λουθηρανική) κράτησαν την ίδια στάση απέναντι στις μάγισσες.⁶ Το Κράτος και η Εκκλησία ισχυροποιούνταν και ανέπτυσαν μεταξύ τους περισσότερους δεσμούς, γεγονός που συνέπεσε με τη σχετική ανάπτυξη των πανεπιστημίων και των ελεύθερων επαγγελμάτων. Από αυτές τις νέες σφαίρες εξουσίας οι γυναίκες ήταν αναπόφευκτα αποκλεισμένες. Οι προσπάθειες της Εκκλησίας να αποκτήσει τον έλεγχο της ιδεολογίας, της γης και της διοικητικής λειτουργίας προήγαγαν όχι μόνο τις δίκες των μαγισσών, αλλά και τις ανακρίσεις της Ιεράς Εξέτασης που στοχοποιούσαν ριζοσπάστες, Εβραίους, Μουσουλμάνους, επιστήμονες αντιτιθέμενους στην Εκκλησία και οποιονδήποτε άλλον αποτελούσε εμπόδιο στην εξουσία της. Υπήρχαν πολλές φατρίες ανάμεσα στα ποικίλα παρακλάδια του Χριστιανισμού και η Εκκλησία δημιουργούσε διάφορους πολιτικούς εχθρούς όπως επίσης και πολιτικούς συμμάχους. Για παράδειγμα, μεταρρυθμιστές, όπως ο Ερρίκος ο Η', κατόρθωσαν να αποσπάσουν από την Εκκλησία γη και πολιτική εξουσία.

Κατά τη διάρκεια του 16^{ου} αιώνα, εγκαθιδρύθηκαν και θεμελιώθηκαν κάποια από τα δομικά στοιχεία του παγκόσμιου καπιταλισμού. Οι αποικίες εξήγαγαν περισσότερες πρώτες ύλες και σκλάβους, προωθώντας την ανάπτυξη του εμπορικού καπιταλισμού και εδραιώνοντας τον οικουμενικό διαχωρισμό Βορρά-Νότου και την ιδεολογία του ρατσισμού. Η ανάπτυξη της οικοτεχνίας, η μετανάστευση και η ημερομίσθια εργασία ενέτειναν τόσο το διαχωρισμό πόλης-υπαίθρου όσο και τον έμφυλο καταμερισμό της εργασίας. Το χρήμα

6. Η Καθολική Εκκλησία δεν έχει απολογηθεί ποτέ γι' αυτήν, την τόσο φρικιαστική σφαγή, παρά τα τόσα άλλα πράγματα για τα οποία ένωσε την ανάγκη να απολογηθεί στο πέρασμα του χρόνου.

απέκτησε σημαντικότερο ρόλο, τόσο για τις αναπτυσσόμενες εταιρίες εισαγωγών-εξαγωγών όσο και για την καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Στα μέσα του 16^{ου} αιώνα πρωτοεμφανίζεται ο πληθωρισμός, εν μέρει ενισχυμένος από την εισαγωγή χρυσού και αργύρου από τις αποικίες, με συνεπακόλουθο την αύξηση της τιμής των τροφίμων και το λιμό (και τη δημιουργία των πρώτων σωρών σιτηρών, που συγκεντρώνονταν σκόπιμα για να διατηρηθούν οι τιμές σε ψηλά επίπεδα).

1600-1699

Το 17^ο αιώνα, ο εμπορικός καπιταλισμός αναπτυσσόταν ραγδαία, οι πόλεις μεγάλωναν και όλο και περισσότερα εδάφη στην Αφρική και την Αμερική μετατρέπονταν σε αποικίες. Σημειώθηκαν τεράστια άλματα στην επιστήμη, την ιατρική και τη φιλοσοφία, και οι γιατροί καθιερώθηκαν ως επαγγελματίες που εξυπηρετούσαν τις ιατρικές ανάγκες της άρχουσας και μεσαίας τάξης.

Η περίφραξη και η ιδιωτικοποίηση της γης συνεχίστηκε γοργά, παράλληλα με τις αυξανόμενες ταξικές συγκρούσεις, καθώς οι άνθρωποι έχαναν τα μέσα για την επιβίωσή τους και τα δικαιώματά τους στη χρήση των κοινών γαιών για τη βοσκή ζώων ή τη συλλογή βοτάνων και ξυλείας.⁷ Οι Περιφράξεις ήταν τμήμα της ανάπτυξης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής υπό την έννοια ότι οι άνθρωποι αναγκάζονταν πλέον να εργάζονται επ'αμοιβή και έπρεπε να πουλούν την εργατική τους δύναμη (δηλαδή τα σώματά τους και το χρόνο τους) ως εμπόρευμα. Από το 15^ο μέχρι το 18^ο αιώνα σε όλη την Αγγλία η γη περιφρασσόταν εξαιτίας της εκτροφής προβάτων, η οποία σε κάποιες περιοχές ήταν επικερδέστερη από τις καλλιέργειες και χρειαζόταν περισσότερη γη και λιγότερη εργασία.⁸ Οι πόλεις μεγάλωναν σε μέγεθος όπως και οι μεταναστευτικές και νομαδικές κοινότητες που μετακινούνταν

7. Βλ. Down With the Fences: Battles for the Commons in South London 2004 και South London Histories, Mysteries, Mythologies, στο www.past-tense.org.uk

8. Σχετικά με την απειλή της μετατροπής των αγροτικών εκτάσεων σε βοσκοτόπια, βλ. την περιγραφή του ανθρωποφάγου προβάτου στο Utopia του Thomas Moore, που εκδόθηκε το 1516.

Ευλογαφία, 1470. Σκηνή από τη καθημερινή ζωή. Κάτω δεξιά ομάδα ανθρώπων έχει συγκεντρωθεί γύρω από έναν μάγο.

από το ένα μέρος στο άλλο -χωρίς πάντα να βρίσκουν δουλειά- και ήταν αναγκασμένες να βιώνουν ένα χαοτικό μίγμα μισθωτής εργασίας, ζητιανιάς και εκτεταμένης παραβατικότητας. Αυτοί οι «αλήτες» διώχτηκαν άγρια με πολλούς και διαφορετικούς νόμους και υποβλήθηκαν σε ένα εύρος ποινών συμπεριλαμβανομένου του δημόσιου μαστιγώματος και της φυλάκισης. Οι κοινωνικές αλλαγές δημιούργησαν ένα είδος ποινικοποίησης των «φτωχών». Ανάμεσα στις μεταναστευτικές κοινότητες των αλητών που διασχίζανε την Ευρώπη υπήρχε ένα μεγάλο ποσοστό γυναικών, πολλές από τις οποίες αναγκάστηκαν να αφήσουν τη γη τους λόγω των νομικών αλλαγών που περιόριζαν τα γυναικεία δικαιώματα στην κληρονομία κινητής και ακίνητης περιουσίας. Πολλές γυναίκες μετακινήθηκαν προς τις πόλεις για να βρουν δουλειά σε κάποια βιοτεχνία ή για να εργαστούν ως υπηρέτριες, χορεύτριες, νοσοκόμες ή πόρνες.

Πώς διεξαγόταν το κυνήγι μαγισσών

Το κυνήγι μαγισσών ήταν μια σειρά οργανωμένων, συντονισμένων, πολύμορφων και συστηματικών επιθέσεων. Η Εκκλησία έδινε τον ορισμό των μαγισσών. Οι γιατροί τις εξέταζαν, τις βασάνιζαν και έβγαζαν το πόρισμα. Οι νομομαθείς απήγγειλαν τις κατηγορίες και επέβλεπαν τις νομικές διαδικασίες. Και οι κρατικοί υπάλληλοι οργάνωναν τις εκτελέσεις.

Το πρώτο εγχειρίδιο αναγνώρισης μαγισσών, το *Malleus Maleficarum* («το Σφυρί των Μαγισσών»), εκδόθηκε το 1484 από δύο δομινικανούς μοναχούς και διανεμήθηκε ευρέως σε όλη την Ευρώπη. Η ανάπτυξη της τυπογραφίας οδήγησε στην έκδοση πλήθους φυλλαδίων και εγχειριδίων κατά των μαγισσών και πολλοί κληρικοί, λόγιοι και μέλη βασιλικών οικογενειών, όπως ο Jean Bodin και ο βασιλιάς Ιάκωβος της Αγγλίας, εξέδωσαν τα δικά τους κείμενα.

Η πορεία των δικών ξεκίνησε με μια σταθερή διαδικασία κατήχησης από τις Αρχές, οι οποίες δημόσια εκδήλωναν την ανησυχία τους για την εξάπλωση της μαγείας. Τα θεατρικά έργα, οι ζωγραφικοί πίνακες, τα ποιήματα και τα θρησκευτικά κείμενα της εποχής, όλα μαζί βοήθησαν στη δημιουργία στερεότυπων δαιμονοποίησης των μαγισσών και στη διάδοση του φόβου. Οι κυνηγοί μαγισσών ταξίδευαν από χωριό σε χωριό, ασκώντας προπαγάνδα και μεταφέροντας οδηγίες για το πώς μπορεί κανείς να αναγνωρίσει μια μάγισσα. Μέσω αναρτημένων ανακοινώσεων αναγγελλόταν η επερχόμενη έλευση του κυνηγού μαγισσών, σε δύο εβδομάδες για παράδειγμα, και έπρεπε ο καθένας να αρχίσει να αναγνωρίζει ποιες ήταν οι μάγισσες της περιοχής. Η άρνηση κάποιου να συνεργαστεί μπορούσε να θέσει τη ζωή του σε κίνδυνο. Οι μάγισσες κατηγορούνταν δημόσια και οποιοσδήποτε προσπαθούσε να βοηθήσει την κατηγορούμενη θεωρούνταν αμέσως και αυτός ύποπτος. Αυτή η προπαγάνδα σε συνδυασμό με το καθεστώς τρομοκρατίας που διήρκεσε διακόσια χρόνια είχε ανυπολόγιστες συνέπειες.⁹

9. Ενδεικτικά, το μόνο γνωστό παράδειγμα αντρών που ως ομάδα υπερασπίστηκε τις γυναίκες της κοινότητάς τους ήταν μια ομάδα ψαράδων από το St Jean-de-Luz στη χώρα των Βάσκων, οι οποίοι και απουσίαζαν στη θάλασσα τον καιρό που μαινόταν η προπαγάνδα. Μόλις έμαθαν για τις δίκες μαγισσών στις οποίες κατηγορούνταν οι σύζυγοι και οι κόρες τους, έσπευσαν και εμπόδισαν επιτυχώς τη διαδικασία.

Οι δίκες ήταν μια φαρσοκωμωδία. Για τη στήριξη της κατηγορίας προσκομίζονταν τυχαία στοιχεία και η κατηγορούμενη δεν είχε σχεδόν καμιά ελπίδα απαλλαγής. Τα βασανιστήρια αποτελούσαν ένα πολύ μεγάλο τμήμα της διαδικασίας της δίκης. Ο Ιάκωβος Α΄ έγραφε: «Αρνούνται να ομολογήσουν χωρίς βασανιστήρια, γεγονός που αποδεικνύει την ενοχή τους». Τα βασανιστήρια αυτά ήταν άγρια και με ιδιαίτερη σεξουαλική βαναυσότητα. Το αδίκημα της μαγείας ήταν αόριστο, ασαφές και απροσδιόριστο, με έναν τρόπο που παραπέμπει στη σημερινή χρήση του όρου «τρομοκρατία» – ενός ασαφούς αλλά πολύ ισχυρού όρου, που εξυπηρετεί στην τοποθέτηση κάποιου πέρα από την υπόλοιπη ανθρωπότητα και πέρα από την προσδοκία ανθρώπινης μεταχείρισης. Όπως γράφει η Silvia Federici: «Η μεγάλη ασάφεια της κατηγορίας και το γεγονός ότι ήταν αδύνατο να αποδειχθεί ενώ την ίδια στιγμή προκαλούσε το μέγιστο τρόμο– της έδινε τη δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί, για να τιμωρήσει οποιαδήποτε μορφή διαμαρτυρίας και να γεννήσει υποψίες ακόμη και για τις πιο κοινές όψεις της καθημερινής ζωής».¹⁰

Περιγράφοντας το πώς θα έπρεπε να είναι οι δίκες, ο Jean Bodin δήλωνε:

«Η απόδειξη αυτών των εγκλημάτων είναι τόσο σκοτεινή και τόσο δύσκολη, ώστε ούτε μια μάγισσα στο εκατομμύριο δε θα είχε κατηγορηθεί ή τιμωρηθεί αν η διαδικασία διεπόταν από τους συνηθισμένους νόμους. Όποιος κατηγορείται για μαγεία, δεν πρέπει να απαλλάσσεται ποτέ».¹¹

Οι δίκες και οι εκτελέσεις –δι’ απαγχονισμού ή στην πυρά– ήταν δημόσιες εκδηλώσεις. Η παρακολούθησή τους ήταν υποχρεωτική για όλη την κοινότητα όπως και για τις κόρες των μαγισσών (μερικές φορές μάλιστα, ειδικά για αυτές). Οι κυνηγοί μαγισσών κατέφθαναν στην πόλη μαζί με γιατρούς, διοικητικούς υπαλλήλους, μέλη του κλήρου και δήμιους. Όλο το χωριό ήταν υποχρεωμένο να παρίσταται στην κεντρική πλατεία για μια δίκη-θέαμα, ένα μεγάλο γεγονός με αποκορύφωμα την εκτέλεση. Αν κάποιος απουσίαζε από τη δίκη ή ακόμα χειρότερα καταφερόταν εναντίον της διαδικασίας ή υπερασπιζόταν

10. Federici, ό.π., σελ 170.

11. Jean Bodin (1580), αναφέρεται στο Mary Daly, *Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism*, 1978, σελ 182 και στο P.Hughes, *Witchcraft*, 1975.

την κατηγορουμένη, αυτό εκλαμβάνόταν ως παραδοχή ενοχής και η ζωή του έμπαινε σε κίνδυνο. Η δίνη του φόβου που απλώθηκε στην κοινωνία δεν ήταν διόλου αμελητέα, δεδομένου ότι αναφερόμαστε σε πόλεις όπου για δεκάδες χρόνια καίγονταν πλήθος γυναικών. Οι φοβισμένοι αυτοί άνθρωποι ήταν γείτονες, φίλοι και συγγενείς. Η αντίδραση στο φόβο που γέννησαν αυτές οι επαναλαμβανόμενες δημόσιες δίκες και εκτελέσεις, εξηγεί και την εμφάνιση περιστατικών γειτόνων που κατηγορούσαν ο ένας τον άλλο.

Αυτή λοιπόν είναι μία πολύ διαφορετική εκδοχή από την εξήγηση που δίνει συχνά η κυρίαρχη ανάγνωση της ιστορίας και αποδίδει το κυνήγι στη «φρενίτιδα κατά των μαγισσών» ή σε «κοινοτικές ψυχώσεις». Η υπόλοιπη προσούρα εστιάζει σε κάποια από τα αίτια του κυνηγιού μαγισσών και τις επιπτώσεις του.

Εξώφυλλο του εγχειριδίου “Η ανακάλυψη των Μαγισσών” του Μάθιου Χόπκινς, ο οποίος ήταν υπεύθυνος για το θάνατο 230 ανθρώπων από το 1645 μέχρι το 1647. Τελικά απαγχονίστηκε το 1647 κατηγορούμενος για μαγεία.

«Αχώνευτες» ανεξάρτητες γυναίκες»

Με την ανάπτυξη του χρήματος, της μισθωτής εργασίας, των νέων επαγγελμάτων και της αστικοποίησης, το κυνήγι μαγισσών αποτέλεσε έναν από τους μηχανισμούς που χρησιμοποιήθηκαν για τον έλεγχο και την καθυπόταξη των γυναικών που απειλούσαν την τότε αναδύομενη κοινωνική τάξη πραγμάτων με την κοινωνική και οικονομική ανεξαρτησία τους. Η Mary Daly υποστηρίζει ότι οι κατηγορούμενες ως μάγισσες, ήταν «γυναίκες των οποίων η σωματική, διανοητική, οικονομική, ηθική και πνευματική ανεξαρτησία και δραστηριότητα απειλούσε βαθιά το ανδρικό μονοπώλιο σε κάθε τομέα». ¹² Καθώς οι γυναίκες αποκλείονταν από την οικονομική και πολιτική ζωή, η γελοιοποίηση και η βία χρησιμοποιούνταν για να επιβάλουν και να νομιμοποιήσουν τις νέες έμφυλες σχέσεις.

Οι γυναίκες με μεγάλη αυτοπεποίθηση που εκδήλωναν την οργή τους και έκαναν αισθητή την παρουσία τους, ήταν ήδη καταδικασμένες. Ο Reginald Scott δήλωνε το 1601 ότι «το βασικό σφάλμα των μαγισσών είναι ότι είναι στρίγκλες». Αναφερόταν στις γυναίκες που αντιμιλάνε στους άνδρες τους ή συζητούν μεταξύ τους. Ως στρίγκλα οριζόταν «η οξύθυμη και ευερέθιστη γυναίκα η οποία διαταράσσει τη δημόσια ειρήνη... και εντίνει την κοινωνική αναταραχή». Τα στερεότυπα αυτά, κομμάτι της προπαγάνδας που προωθούσε τον αποκλεισμό των γυναικών από τους εργασιακούς χώρους και τα αναπτυσσόμενα ελεύθερα επαγγέλματα, έκαναν ευκολότερη την επίθεση σε γυναίκες που εναντιώνονταν σ' αυτό το καθεστώς και διεκδικούσαν την οικονομική και κοινωνική τους ανεξαρτησία. Για μια γυναίκα αποτελούσε έγκλημα να βγάζει γλώσσα, να σκαρφίζεται στιχάκια και παρατσούκλια ή σκωπτικά, προκλητικά τραγούδια.

Ένα ποίημα του 1630 λέει:

“Να για την οικογένεια, μεγάλη δυστυχία

Να κάνει μούγκα ο κόκορας κι η κότα φασαρία

Δεν ξέρω περισσότερο τη φύση ποιος ταραίζει

ο σύζυγος που προσκυνά ή η νύφη που διατάζει.”

12. Daly, ό.π., σελ. 184.

Κι ένα άλλο:

“Ας χαίρονται οι θείες σου και όλο σου το σόϊ
που τρέμουνε σαν σε θωρούν, άντρες δυο μέτρα μποϊ.
Να ξέρεις αμαζόνα μου, όλους αν τους πληγώσεις
πως μια ζωή ολόκληρη στο ράφι θα τη χώσεις.”¹³

Αλλά πίσω από αυτά τα φαιδρά ποιήματα μαινόταν ένας αληθινός και ιδιαίτερα μοχθηρός έμφυλος πόλεμος. Τα νομικά δικαιώματα των γυναικών σε όλη την Ευρώπη φαλκιδεύονταν σε τέτοιο βαθμό, ώστε αυτές έχασαν το δικαίωμα να κατέχουν ιδιοκτησία ή να αναπτύσσουν οποιαδήποτε άλλη οικονομική δραστηριότητα και να συνάπτουν ανεξάρτητες νομικές συμβάσεις. Σε μερικές περιπτώσεις έχασαν ακόμη και το δικαίωμα να ζουν μόνες. Η γελοιοποίηση των ανεξάρτητων γυναικών μερικές φορές έφτανε σε σημείο να τις εξαναγκάζουν στο δρόμο να φοράν φίμωτρο – ή «χαλινάρι για στρίγκλες» (scold's bridle).

Αυτή η πολιτισμική εκστρατεία για τη γελοιοποίηση και την κακοποίηση των ανεξάρτητων γυναικών προχωρούσε παράλληλα με τον αποκλεισμό των γυναικών από τη μισθωτή εργασία. Το γεγονός ότι στους άνδρες προσφέρονταν περισσότερες ευκαιρίες για εύρεση εργασίας δημιούργησε έναν έμφυλο διαχωρισμό στην εργατική τάξη. Στην πραγματικότητα, ένα μέρος της δουλειάς που αναλάμβαναν οι άντρες γινόταν συχνά από τις γυναίκες, όπως στην περίπτωση της οικιακής χειροτεχνίας. Τον μισθό για την εργασία που προσέφεραν οι γυναίκες τον έπαιρναν οι άντρες, ακόμα και για την εργασία της παραμάνας.

Αναφερόμενη τόσο στον τρόπο με τον οποίο οι Αρχές ενθάρρυναν τον αποκλεισμό των γυναικών από τη μισθοδοσία όσο και στο γεγονός ότι οι γυναίκες στην πραγματικότητα ήταν αυτές που εκτελούσαν την οικιακή και βιομηχανική εργασία, η Silvia Federici εξηγεί:

«Αυτή η συμμαχία μεταξύ των συντεχνιών και των Αρχών της πόλης,

13. Αυτό και τα προηγούμενα αποσπάσματα αναφέρονται στο D.Underdown, *The Taming of the Scold: Order and Disorder in Early Modern England*, 1985, σελ. 120 και αλλού.

παράλληλα με την συνεχιζόμενη ιδιωτικοποίηση της γης, σφυρηλάτησαν έναν καινούργιο έμφυλο καταμερισμό της εργασίας [...] αυτός ο καταμερισμός όριζε τις γυναίκες ως μητέρες, συζύγους, κόρες, χήρες, κάτι που απέκρυβε την ιδιότητά τους ως εργατριών, ενώ παράλληλα έδινε στους άντρες ελεύθερη πρόσβαση στο σώμα και την εργασία των γυναικών, καθώς και στο σώμα και την εργασία των παιδιών τους».¹⁴

Η ίδια υποστηρίζει ότι ο έμφυλος καταμερισμός της εργασίας ήταν μια σχέση εξουσίας που αποτέλεσε ακρογωνιαίο λίθο στη διαδικασία της πρωταρχικής συσσώρευσης και στην ανάπτυξη του καπιταλισμού. Το κυνήγι μαγισσών ενίσχυσε αυτήν την πολιτισμική και οικονομική καταπίεση με την απανταχού παρούσα απειλή της εκτέλεσης των ανυπάκουων.

Salvator Rosa, “Η μάγισσα.” 1646

14. Federici, ό.π., σελ 97.

Κοινωνικός έλεγχος – από το χωριό στο κράτος

Η απομάκρυνση από τις στενές βιοτικές σχέσεις του χωριού, μετατόπισε τον πατριαρχικό κοινωνικό έλεγχο από την πολιτισμική καταπίεση σε επίπεδο χωριού στη θέσπιση νόμων σε κρατικό επίπεδο.

Η ζωή στο χωριό πριν από το κυνήγι μαγισσών δεν αποτελούσε κανενός είδους αγροτικό παράδεισο, καθώς υπήρχε έντονος κοινωνικός έλεγχος και πολλοί έμφυλοι διαχωρισμοί. Ωστόσο ο κλειστός χαρακτήρας των κοινοτήτων σήμαινε ότι ο κοινωνικός έλεγχος ήταν ένα εσωτερικό ζήτημα. Η αντικοινωνική συμπεριφορά αντιμετωπιζόταν με εξοστρακισμό ή με γελοιοποίηση, όπως ήταν το παίξιμο «εκκωφαντικής» μουσικής έξω από τα σπίτια διασπαστικών μελών της κοινότητας. Υπήρχε πολύ μικρή ανοχή στην απείθεια, και όλα τα ζητήματα που αφορούσαν τη ζωή ήταν δημόσια. «Στην Αγγλία κάθε πολίτης δεσμεύεται από τον όρκο να επιτηρεί το σπίτι του γείτονα, ελέγχοντας κατά πόσο τα παντρεμένα ζευγάρια ζουν αρμονικά».¹⁵ Η έντονη οικονομική αλληλεξάρτηση των κοινοτήτων εξασφάλιζε ένα υψηλό επίπεδο κοινωνική συνοχής και ο γαιοκτήμονας έπαιζε απλώς έναν ρόλο οργάνου επιβολής του τοπικού status quo.

Κατά τη διάρκεια του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, οι κοινότητες κατέρρεαν εξαιτίας των Περιφράξεων, της μετανάστευσης, της ανόδου της ατομικής ιδιοκτησίας (ενισχυμένης από την αυξανόμενη χρήση του χρήματος ως μέσου ανταλλαγής) και της ανόδου της μισθωτής εργασίας. Οι γυναίκες αποκλείονταν όλο και περισσότερο από την οικονομική και κοινωνική ζωή και ο ρόλος τους περιοριζόταν όλο και περισσότερο εντός της οικιακής σφαίρας. Ο κοινωνικός έλεγχος απομακρύνθηκε από το χωριό και πέρασε στην επικράτεια της κεντρικής εξουσίας. Καθώς οι άνθρωποι μετατρέπονταν σε μεμονωμένες οικονομικές μονάδες, η ανάγκη για σύμπλευση σε κοινοτικό επίπεδο μειώθηκε ενώ αντίθετα αυξήθηκε ο οργανωμένος κοινωνικός έλεγχος. Σ' αυτήν την ιστορική περίοδο, η Ευρώπη βίωσε για πρώτη φορά μια οργανωμένη, δικτυωμένη και εκτεταμένη «κυριαρχία» με νομικά, οικονομικά, πνευματικά και ηθικά όπλα.

15. D.Underdown ό.π.

Σε όλη αυτήν την περίοδο, μαζί με τη φυσική περίφραξη της κοινής γης, προέκυψε μια σειρά νόμων και αλλαγών στα ήθη που εμπόδιζαν ή απαγόρευαν τις παλιές μορφές της κοινοτικής ζωής, του εορτασμού, της διασκέδασης και του γλεντιού, που συνήθως λάμβαναν χώρα σε αυτές τις κοινότητες. Οι παλιές μορφές κοινοτικού εορτασμού αντικαταστάθηκαν από τα μυστήρια της Εκκλησίας, μετατρέποντας συλλογικές γιορτές, πανηγύρια, χορούς και όργια σε ανιαρές ιερατικές τελετές, βουτηγμένες στο καθήκον και την ενοχή.

Ευλογραφία. Εξεγερμένοι χωρικοί περικυκλώνουν έναν ιππότη. Γερμανία.,1539.

Αναδομώντας τη γυναικεία σεξουαλικότητα

Μία από τις συνέπειες των δικών των μαγισσών ήταν η αλλαγή της οπτικής γύρω από τη γυναικεία σεξουαλικότητα και τα χαρακτηριστικά του γυναικείου φύλου, το οποίο χαρακτηρίστηκε πλέον ως ανίσχυρο. Σε περισσότερες από τις μισές δίκες, οι γυναίκες κατηγορούνταν για κάποιο σεξουαλικό έγκλημα όπως το σεξ εκτός γάμου, το σεξ με το Διάβολο, το σεξ με ζώα, κλπ. Η δαιμονοποίηση της ανεξάρτητης ή της μη αναπαραγωγικής σεξουαλικότητας των γυναικών αποτέλεσε το θεμέλιο για την ανάπτυξη της πυρηνικής οικογένειας και τη μετατροπή της γυναίκας σε ιδιοκτησία του συζύγου της.

Ορισμένες από τις πιο παράδοξες αναφορές σχετικά με τη γυναικεία σεξουαλικότητα βρίσκονται στο *Malleus Malificarum*, το οποίο περιέχει αποσπάσματα όπως:

«Και τι να σκεφτεί κανείς πλέον για εκείνες τις μάγισσες που συλλέγουν πλήθος αντρικών οργάνων και τα βάζουν σε φωλιές πουλιών ή τα κλείνουν σε κουτιά όπου αυτά κουνιούνται από μόνα τους σα ζωντανά μέλη και τρώνε βρώμη και καλαμπόκι, γεγονός που έχουν δει πολλοί και είναι ζήτημα κοινής διαπίστωσης;»

Ή ακόμη:

«Κάθε μαγεία προέρχεται από το σαρκικό πόθο, ο οποίος στις γυναίκες είναι ακόρεστος».¹⁶

Το τελευταίο απόσπασμα απεικονίζει τις γυναίκες ως σεξουαλικά δραστήριες και επιθετικές και βάσει αυτού οι άντρες μπορούσαν να κατηγορήσουν τις γυναίκες ότι τους παρέσυραν με μάγια να κάνουν σεξ, προκειμένου να δικαιολογήσουν έτσι ένα βιασμό ή να ξεγλιστρήσουν από ανεπιθύμητες σχέσεις ή εγκυμοσύνες. Αυτή η οπτική έρχεται σε αντίθεση με το μεταγενέστερο στερεότυπο των πράων και αδύναμων γυναικών, που

16. Αναφέρεται στο Marianne Hester, *Lewd Women and Wicked Witches: A Study of the Dynamics of Male Domination*, 1992.

αναπτύχθηκε πλήρως προς το τέλος των δικών των μαγισσών. Πριν από αυτή την περίοδο, οι γυναίκες συμμετείχαν πιο ισότιμα στις σεξουαλικές σχέσεις και αναπαριστάνονταν ως λάγνες, αρπακτικές και σεξουαλικά ισχυρές (αν και συχνά δαιμονικές). Το κυνήγι μαγισσών προκάλεσε φόβο για τη δυνατή γυναίκα και στη συνέχεια χρησιμοποίησε τη συμφωνία με το Διάβολο για να υποτιμήσει και να γελοιοποιήσει αυτή τη δύναμη. Η διαδικασία των δικών κατάφερε να μετατρέψει την αντίληψη για τη γυναικεία σεξουαλικότητα από επικίνδυνη αλλά ενεργή και ισχυρή, σε αδύναμη και ανίσχυρη. Ο Διάβολος έγινε ο κύριος του σεξουαλικού παιχνιδιού, αποπλανώντας και ελέγχοντας αδύναμες γυναίκες και υποβαθμίζοντας έτσι τη δύναμη τους στη θέση της υπηρέτριας του μοναδικού ισχυρού αρσενικού – του Διαβόλου.

Η συνολική αντίληψη για το Διάβολο ως πανίσχυρης οντότητας παρουσιάστηκε αυτήν τη χρονική περίοδο.¹⁷ Στο παρελθόν αποτελούσε ένα είδος σκανδαλιάρικου αλλά σχετικά αδύναμου ταραχοποιού. Η εισαγωγή ενός αρσενικού, μοναδικού, κυρίαρχου κακού, εναρμονιζόταν με τη νέα εικόνα της γυναίκας ως πειθήνιας στην ανδρική δύναμη: ένας σύζυγος, ένας Θεός, ένας Διάβολος. Οι γυναίκες στερήθηκαν τη δύναμη και την αυτενέργειά τους, καθώς έγιναν απλές υπηρέτριες του Διαβόλου.

Η κατασκευή της πειθήνιας συζύγου και μητέρας, που αναπτύχθηκε εκείνη την περίοδο, διαρκεί μέχρι σήμερα και εξυπηρετεί θαυμάσια τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, παρέχοντας απλήρωτες μητέρες, εργάτριες και γυναίκες που παρέχουν φροντίδα, που παράγουν και αναπαράγουν την εργατική δύναμη. Η γυναίκα, τα παιδιά της και η εργασία της έγιναν ιδιοκτησία του συζύγου της.

Όλες οι μη αναπαραγωγικές μορφές της γυναικείας σεξουαλικότητας δαιμονοποιήθηκαν, συμπεριλαμβανομένης και της μετα-εμμηνόπαυσιακής

17. Οι δοξασίες για το Διάβολο τείνουν να διαφοροποιούνται, ακολουθώντας τους μετασχηματισμούς στον τρόπο παραγωγής. Παραδόξως, στους μύθους του Δράκουλα και σε πολλούς μύθους της Νότιας Αμερικής, οι φτωχοί υποπτεύονταν τους πλούσιους για προσκυντές του Διαβόλου. Οι χρηματικές και εμπορευματικές σχέσεις φαίνονταν αφύσικες και διαβολικές, συγκρινόμενες με τους παλιούς τρόπους διαβίωσης. Για περισσότερα πάνω στο ζήτημα, βλ. Michael T. Taussig, *The Devil and Commodity Fetishism in South Africa*, 1980. Η Federici έχει εντοπίσει τον απόηχο αυτού του φαινομένου στη σύγχρονη Αφρική. Βλ. Federici, *ό.π.*, σελ 239.

σεξουαλικότητας, του λεσβιακού σεξ, της πορνείας, του σεξ μεταξύ των νέων και των ηλικιωμένων, του συλλογικού σεξ (όπως γινόταν στις γιορτές της άνοιξης) και της χρήσης αντισύλληψης. Η Federici λέει:

«Το κυνήγι μαγισσών καταδίκασε τη γυναικεία σεξουαλικότητα ως την πηγή κάθε κακού, αλλά αποτέλεσε επίσης το κύριο όχημα μιας ευρείας ανακατασκευής της σεξουαλικής ζωής που, προσαρμοσμένη στη νέα καπιταλιστική εργασιακή πειθαρχία, κήρυξε παράνομη κάθε σεξουαλική δραστηριότητα που απειλούσε την αναπαραγωγή, τη μεταβίβαση της ιδιοκτησίας στο εσωτερικό της οικογένειας ή καταλάμβανε χρόνο και ενέργεια από την εργασία».¹⁸

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η πορνεία έγινε παράνομη για πρώτη φορά και πολλές πόρνες κήκαν ως μάγισσες.¹⁹ Οι πόρνες ήταν οικονομικά και σεξουαλικά ανεξάρτητες γυναίκες και επομένως δεν ταίριαζαν στο καινούριο μοντέλο θηλυκότητας. Η μοιχεία έγινε αδίκημα που επέσυρε τη θανατική ποινή και η γέννηση παιδιού εκτός γάμου θεωρήθηκε παράνομη.

Οι γυναίκες μετά την εμμηνόπαυση συχνά θανατώνονταν ως μάγισσες και το καινούριο στερεότυπο της γριάς μέγαιρας –απεγνωσμένη, καυλωμένη αλλά αποκρουστική– κατασκευάστηκε σε έντονη αντίθεση με τη σεβάσμια και νοιαστική σοφή γυναίκα ή γερόντισσα. Με την κατάρρευση της κοινοτικής ζωής και τις απαρχές της πυρηνικής οικογένειας, η κοινωνική θέση των ηλικιωμένων συγγενών υποβιβάστηκε. Στο Μεσαίωνα, τόσο η σοφή γυναίκα όσο και η πόρνη θεωρούνταν θετικές κοινωνικές φιγούρες. Αργότερα, δαιμονοποιήθηκαν, επειδή επιδίδονταν σε μη αναπαραγωγικό σεξ.

Οι λεσβίες κατηγορούνταν επίσης. Στη δίκη της Elizabeth Bennet, «ο William Bonner είπε ότι η Elizabeth και η γυναίκα του ήταν ερωμένες και

18. Federici, ό.π. σελ 194.

19. Η ιστορία της πορνείας και η σχέση της με τον καπιταλισμό, τη σεξουαλικότητα, τη θρησκεία, τις δίκες των μαγισσών και την αστικοποίηση είναι συνταρακτική και πολυσύνθετη και θα της αναλογούσε μια μπροσούρα από μόνη της. Από τη μία, το Κράτος ενθαρρύνει την πορνεία ως ανακούφιση για τους βίαιους άντρες, θεραπεία για την ομοφυλοφιλία και εργασιακή απασχόληση για τις ανύπαντρες γυναίκες, μέχρι το σημείο να ανοίγει κρατικούς οίκους ανοχής. Από την άλλη, τη δαιμονοποιεί και κατηγορεί τις πόρνες.

επιστήθιες φίλες και έκαναν πολύ παρέα». Όταν η σύζυγός του πέθανε, η Elizabeth κατηγορήθηκε ότι «την έσφιξε στην αγκαλιά της και τη σκότωσε». Πριν από αυτή την περίοδο, η λέξη «κουτσομπόλα» (gossip) σήμαινε φίλη, αλλά καθώς οι σχέσεις μεταξύ γυναικών κατέληξαν να θεωρούνται ύποπτες, η λέξη έγινε προσβλητική. Το 1576, η Margaret Belsed του Boreham καταδικάστηκε, γιατί «ήταν μάγισσα και δε ζούσε με τον άντρα της».²⁰

Ως αντίδραση στην αστυνόμευση της προσωπικής και σεξουαλικής συμπεριφοράς, ριζοσπάστες αιρετικοί όπως οι Ταμπορίτες, οι Αδελφοί του Ελεύθερου Πνεύματος και οι Αναβαπτιστές, εναντιώνονταν στο θεσμό του γάμου και διακήρυτταν ότι η αγάπη των ανθρώπων ήταν πράξη και πράγμα *καθ'εαυτό* και *δι'εαυτό*, όπως ήταν και η ταύτιση με το Θεό.

20. Αυτό όπως και το προηγούμενο απόσπασμα βρίσκονται στο M.Hester, (1992).

Καρικατούρα, Bartolomeo Passerotti.

Σοφές γυναίκες και θεραπεύτριες

Πριν από αυτή την περίοδο, η υγεία ήταν ο τομέας των θεραπευτριών που προέρχονταν από την αγροτική τάξη. Μέσα σε κάθε κοινότητα υπήρχαν γυναίκες με πάρα πολλές γνώσεις και ικανότητες. Το θέμα της υγείας εμφανιζόταν σε πολλές από τις δίκες –για παράδειγμα, σε περιστατικά που γυναίκες θέρπευαν κάποιον και αυτός νοσούσε πάλι ή όντως θεραπευόταν. Η μαγεία θεωρήθηκε τομέας της Εκκλησίας και η θεραπευτική τομέας του ιατρικού κατεστημένου. Οι δίκες των μαγισσών κατάφεραν να εξαφανίσουν αποτελεσματικά ένα τεράστιο κομμάτι της παραδοσιακής γνώσης και έτσι να αποσπάσουν τον έλεγχο του ανθρώπινου σώματος από τις φτωχές κοινότητες.²¹

Οι θεραπευτές ήταν έμπειροι πρακτικοί που επωφελούνταν από τη συσσωρευμένη γνώση γενεών γύρω από την ανατομία και τα βότανα. Το ίδιο το γεγονός ότι προσπαθούσαν να θεραπεύσουν ή να επηρεάσουν την υγεία και το φυσικό κόσμο γινόταν αντιληπτό ως μαγεία, αν εφαρμοζόταν από γυναίκες, είτε αυτό βοηθούσε κάποιους ανθρώπους είτε όχι. Το αν η υγεία του ασθενούς βελτιωνόταν, χειρότερευε ή έμενε στάσιμη από τις ενέργειες της κατηγορούμενης, ήταν αδιάφορο. Το 1548 ο Reginald Scott έλεγε: «Τη σήμερον ημέρα είναι το ίδιο να λες στα αγγλικά “είναι μάγισσα” ή “είναι σοφή γυναίκα”».²²

Όλες οι θεραπείες θεωρούνταν ένα είδος θαύματος και οι θεραπεύτριες χρησιμοποιούσαν επίσης δεισιδαίμονα μάγια και ξόρκια. Το 16^ο και 17^ο αιώνα, η μαγεία και τα θαύματα έγιναν αποκλειστικός τομέας του Θεού, της Εκκλησίας ή του Διαβόλου και γι' αυτό η μαγεία των ανθρώπων απορριπτόταν ή αντιμετωπιζόταν ως διαβολική.²³ Ένα εγχειρίδιο αναγνώρισης μαγισσών έλεγε:

«...Στην ίδια κατηγορία τοποθετούμε και τις καλές μάγισσες, που δεν

21. Βλ. επίσης το Barbara Ehrenreich and Deirdre English, *Witches, Midwives and Nurses: A History of Women Healers*, 1973 για μια πιο λεπτομερή εικόνα αυτής της παραμέτρου των δικών.

22. Thomas, ό.π. σελ. 518.

23. Βλ. Keith Thomas, *Religion and the Decline of Magic*, Penguin, 1971.

κάνουν κακό αλλά καλό, που δεν καταστρέφουν, αλλά λυτρώνουν... Θα ήταν χίλιες φορές καλύτερα για τον τόπο αν όλες οι μάγισσες θανατώνονταν, και κυρίως οι μάγισσες που ευεργετούν»²⁴

Το έργο των αντρών μάγων και θεραπευτών, επίσης το δυσφημούσαν και το κατηγορούσαν, ωστόσο δεν επέσυρε τη θανατική ποινή. Ακόμη και σήμερα, η λέξη «μάγος» (wizard) σημαίνει έναν ειδικό σε κάτι (π.χ. ένας «μάγος των οικονομικών»), ενώ η «μάγισσα» (witch) αντιμετωπίζεται ως υποτιμητικός όρος.²⁵

Η Εκκλησία κατάφερε να εξισοροπήσει τον αυξανόμενο αριθμό των γιατρών πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, που ολοένα και περισσότερο προσλαμβάνονταν από τις άρχουσες τάξεις, επιβάλλοντας κάποιους όρους, όπως την ταυτόχρονη παρουσία ενός παπά.

Πολύ πριν αρχίσει το κυνήγι μαγισσών, οι γυναίκες αποκλείονταν εσκεμμένα από το αναπτυσσόμενο ιατρικό επάγγελμα, ακόμη και οι θεραπεύτριες με αστική μόρφωση.²⁶ Οι άντρες γιατροί με πανεπιστημιακή μόρφωση αυξάνονταν και, σύμφωνα με μια άποψη, οι δίκες των μαγισσών ήταν μια προσπάθεια να εξαλειφθεί ο ανταγωνισμός. Η πίστη στις μάγισσες εξυπηρετούσε επίσης στο να καλυφθεί η ανικανότητα των γιατρών. Για παράδειγμα, υπήρχε σχετική άγνοια γύρω από τον καρκίνο ή τα εγκεφαλικά επεισόδια και έτσι ήταν εύκολο για τους γιατρούς να αποδίδουν ανεξήγητους θανάτους σε δουλειά μαγισσών. Η δυναμική Εκκλησίας-γιατρού-μάγισσας εξηγείται καθαρά από τις Ehrenreich και English:

«Η συνεργασία μεταξύ Εκκλησίας, Κράτους και ιατρικού επαγγέλματος άνθισε πλήρως με τις δίκες των μαγισσών. Ο

24. Αναφέρεται στο Ehrenreich and English,ό.π.

25. ΣτΜ: Το ίδιο ισχύει στα ελληνικά και στα γαλλικά [le sorcier – la sorcière] και ακόμη πιο έντονα στα γερμανικά [der Zauberer – die Hexe], καθώς το «Hexe» είναι ιδιαίτερα βαρύς χαρακτηρισμός που σημαίνει κάτι σαν «σκύλα».

26. Για παράδειγμα, οι άγγλοι γιατροί έστειλαν μια γραπτή αίτηση στο Κοινοβούλιο, απαιτώντας μακροχρόνιες φυλακίσεις για τις «άχρηστες και αυθάδεις γυναίκες, οι οποίες σφετερίζονταν το επάγγελμα» και προσπαθούσαν «να χρησιμοποιήσουν τις πρακτικές της Ιατρικής». Βλ.Ehrenreich and English,ό.π.

γιατρός παρουσιαζόταν ως ο “ειδικός” της ιατρικής, δίνοντας μία επιστημονική αύρα στην όλη διαδικασία. Το καθήκον του ήταν να κρίνει ποιες γυναίκες ήταν μάγισσες και ποια δεινά προκλήθηκαν από μάγια. Στο κυνήγι μαγισσών η Εκκλησία ρητά νομιμοποίησε τον επαγγελματισμό των γιατρών, αποκηρύττοντας τη μη επαγγελματική θεραπεία ως αιρετική: “Αν μία γυναίκα τολμήσει να θεραπεύσει χωρίς να έχει σπουδάσει, τότε είναι μάγισσα και πρέπει να πεθάνει”. Η διάκριση μεταξύ “θηλυκής” μαγανείας και “αρσενικής” ιατρικής επιστήμης παγιώθηκε από τους ίδιους τους ρόλους του γιατρού και της μάγισσας στη δίκη... Ο γιατρός τοποθετήθηκε στο πλευρό του Θεού και του Νόμου, ένας επαγγελματίας κοντά στους νομικούς και τους θεολόγους, ενώ η μάγισσα τοποθετήθηκε στο πλευρό του σκότους, του κακού και της μαγείας. Ο γιατρός χρωστούσε το νέο του κύρος όχι σε δικά του ιατρικά ή επιστημονικά επιτεύγματα αλλά στην Εκκλησία και το Κράτος, το οποίο υπηρετούσε τόσο καλά... Το κυνήγι μαγισσών δεν εξαφάνισε εντελώς τη θεραπεύτρια της κατώτερης τάξης, αλλά τη στιγματίσε για πάντα ως δεισιδαίμονα και κατά κανόνα μοχθηρή».

Η γέννα και οι Μαίες

«Κανείς δεν κάνει περισσότερο κακό στην Καθολική Εκκλησία απ' όσο οι μαίες», αποφαινόταν το *Malleus Maleficarum*. Και η Παπική Βούλα του 1484 έγραφε: «Οι μάγισσες καταστρέφουν το γόνο των γυναικών... Εμποδίζουν τους άντρες να τεκνοποιήσουν και τις γυναίκες να συλλάβουν». Κάθε σχετική γυναικολογική πρακτική –η μαιευτική, η αντισύλληψη, η άμβλωση – καταδικάστηκε. Αυτή η καταδίκη στόχευε στον έλεγχο του σώματος και ειδικότερα του γυναικείου σώματος όπως και στον έλεγχο της αναπαραγωγής.

Τον καιρό των δικών των μαγισσών, το κεφάλαιο και το Κράτος έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το ρυθμό των γεννήσεων καθώς θεωρούσαν το μεγάλο πληθυσμό σημάδι ενός εύπορου έθνους και αποζητούσαν εργατικό δυναμικό. Υπήρχε έντονη ανησυχία για το ενδεχόμενο δημογραφικής κατάρρευσης καθώς οι επιδημίες πανώλης και ο πόλεμος είχαν μειώσει αισθητά τον πληθυσμό. Ως εκ τούτου οι αρχές ήταν αντίθετες στην άμβλωση και την αντισύλληψη (τα παραμύθια για μάγισσες που σκότωναν παιδιά είναι απότοκο αυτής της εκστρατείας). Πολλές από τις πρώτες μάγισσες που κάρηκαν στην πυρά ασχολούνταν με την αντισύλληψη και την άμβλωση και υπάρχουν πολλά στοιχεία που δείχνουν ότι οι γυναίκες πραγματικά έλεγχαν τους ρυθμούς των γεννήσεων μέσα στις κοινότητές τους κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα. Οι αρχές δεν ήθελαν να αφήσουν τον έλεγχο της αναπαραγωγής στα χέρια των γυναικών της κατώτερης τάξης και οι δίκες των μαγισσών ήταν εν μέρει ένας τρόπος να αρπάξουν τον έλεγχο αυτής της γνώσης, που πρωτίτερα αποτελούσε ένα «θηλυκό μυστήριο». Η ικανότητα των γυναικών να ελέγχουν την αναπαραγωγικότητά τους μειώθηκε σημαντικά και η παραδοσιακή γνώση των κοινοτήτων καταληστέυτηκε καθώς οι μαίες και οι άλλες γυναίκες αποκλείονταν από την όλη διαδικασία της γέννας. Στο μέτρο που τα παιδιά αποτελούν προϊόν της γυναικείας εργασίας, ο έλεγχος της αναπαραγωγής σήμαινε την αποξένωση των γυναικών από το ίδια τους τα σώματα, όπως και από τον έλεγχο της συχνότητας, του τόπου και του χρόνου της τεκνοποίησης.

Στην πραγματικότητα, χρειάστηκαν περισσότερα από εκατό χρόνια για να αποκτήσουν οι γιατροί το μονοπώλιο της παρακολούθησης των τοκετών. Το 17^ο αιώνα οι χειρουργοί άρχισαν να ξεγεννούν μωρά χρησιμοποιώντας εμβρυουλκούς, στις δε γυναίκες απαγορεύτηκε να κάνουν χειρουργεία. Το 18^ο αιώνα οι περισσότερες γέννες παρακολουθούνταν αποκλειστικά από γιατρούς και όταν οι γυναίκες μαίες στην Αγγλία οργανώθηκαν και κατηγόρησαν τους άντρες εισβολείς για εμπορευματοποίηση της γέννας και για επικίνδυνη, εσφαλμένη χρήση του εμβρυουλκού, υποτιμήθηκαν εύκολα ως αδαείς «γριές», αγκιστρωμένες στις δεισιδαιμονίες του παρελθόντος. Οι δίκες των μαγισσών ήταν η διαδικασία που είχε σπείρει τους σπόρους αυτής της στάσης.

Το 16^ο αιώνα έγινε υποχρεωτικό για τις μαίες στη Γαλλία και τη Γερμανία να δηλώνουν όλες τις γεννήσεις στο Κράτος συμπεριλαμβανομένων και των γεννήσεων νεκρών νεογνών. Σήμερα είναι παράνομη η μη καταγραφή γεννήσεων στο μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης, ενώ σε όλο τον κόσμο υπάρχει σημαντικός έλεγχος της αναπαραγωγής από τις αρχές. Ο έλεγχος αυτός ποικίλει από την καθολική απαγόρευση της αντισύλληψης και της διακοπής της εγκυμοσύνης μέχρι τα κρατικά προγράμματα πληθυσμιακού ελέγχου στην Κίνα και από τη στέρωση σε ορισμένες Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου έως την απόρριψη των θηλυκών εμβρύων στην πατριαρχική κοινωνία της Ινδίας. Ο βαθμός στον οποίο η γέννα έχει ιατρικοποιηθεί και γίνεται αντιληπτή με όρους επικινδυνότητας, καθώς και η πίστη που έχουμε στις φαινομενικά μαγικές δυνάμεις των γιατρών και των νοσοκομείων (παρά τη συχνή απογοήτευσή μας από το ιατρικό σύστημα) αποτελούν μαρτυρίες αυτής της μάχης στο παρόν.²⁷

27. Στο Ην. Βασίλειο τα τελευταία χρόνια ένας αριθμός από ανεξάρτητες μαίες αντιμετώπισε διώξεις από το ιατρικό κατεστημένο και η δικογραφία τους πέρασε από κόσκινο, ώστε να βρεθούν ενοχοποιητικά στοιχεία εναντίον τους. Η ασφάλιση των ανεξάρτητων μαίων κοστίζει τόσο πολύ, που σκόπιμα πια τις αποθαρρύνει απ' το να λειτουργούν έξω από τον έλεγχο του ιατρικού κατεστημένου. Οι μαίες που δουλεύουν μέσα στα νοσοκομεία καλύπτονται από τη νοσοκομειακή ασφάλιση. Για περισσότερες πληροφορίες στα τρέχοντα ζητήματα της μαιευτικής στο Ην. Βασίλειο, βλ. στην ιστοσελίδα του Συλλόγου Ριζοσπαστικών Μαιών: <http://www.radmid.demon.co.uk>.

Το 2006, στις ΗΠΑ, μια γυναίκα διώχθηκε για ανθρωποκτονία μετά τη γέννηση νεκρού εμβρύου, λόγω χρήσης ουσιών. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ έχει ξεκινήσει μια εκστρατεία, ώστε να αναγκάσει όλες τις γυναίκες σε ηλικία που μπορούν να κυοφορήσουν να αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως «προεγκυμονούσες», είτε σκοπεύουν να αποκτήσουν παιδί είτε

Ευλογραφία του 1513, “Οι μαίες”. Στο Μεσαίωνα οι γυναίκες γεννούσαν συνήθως σ’ένα σκαμνί ή στην αγκαλιά μιας άλλης γυναίκας.

όχι. Παροτρύνονται, για παράδειγμα, να μην πίνουν ή να μην καπνίζουν μπροστά στο ενδεχόμενο να μείνουν έγκυες – μια καμπάνια που προωθεί μια αντίληψη για τις γυναίκες ως κινούμενες μήτρες.

Ιεροεξεταστής ρίχνει νερό στο στόμα μιας κατάδικης. Οι ιεροεξεταστές ξεγύμνωναν συνήθως τους κατηγορούμενους για να κάνουν το μαρτύριό τους ακόμα πιο ταπεινωτικό.

Η άνοδος της επιστήμης και οι ολέθριες συνέπειές της

Ο αφανισμός των θεραπευτριών και των μαιών συμπορεύτηκε με την άνοδο του νέου «ορθολογισμού». Οι νέοι επιστήμονες ήταν απόλυτα συνένοχοι στις δίκες των μαγισσών. Οι δίκες αυτές δεν αποτελούσαν κατάλοιπο μιας περασμένης εποχής μαγείας και προκατάληψης, αλλά κατά κύριο λόγο ήταν κομμάτι μιας εκστρατείας των ίδιων των ανθρώπων του «Διαφωτισμού». Το συνολικό πλαίσιο ήταν η μάχη για την «αλήθεια», η έννοια του ελέγχου του φυσικού κόσμου, η αποδοχή της ιεραρχίας ως «φυσικής» και ο ιδιαίτερα χρήσιμος στον καπιταλισμό διαχωρισμός σώματος -νου.

Αποτελεί ειρωνεία το γεγονός ότι η γνώση των θεραπειών ήταν σε μεγάλο βαθμό εμπειρική, κερδισμένη μέσα από την αιτιακή σκέψη και τον πειραματισμό, η οποία στις μέρες μας διατυμπανίζεται ως προϊόν της μοντέρνας επιστήμης και υποτίθεται ότι αναπαριστά την πρόοδο από τα «δεδειδαιμονικά» συστήματα σκέψης του Μεσαίωνα.²⁸ Ένα τεράστιο κομμάτι γνώσης της βοτανολογίας, που μεταλαμπαδεύτηκε μεταξύ γενεών γυναικών, εξαφανίστηκε κατά τη διάρκεια των δικών. Επρόκειτο για γνώσεις και πρακτικές που χρειάστηκαν ολόκληρους αιώνες εξέλιξης και οι βοτανολόγοι στις μέρες μας δουλεύουν σκληρά, προσπαθώντας να ανακτήσουν και να ξαναανακαλύψουν αυτή τη γνώση. Οι άντρες επιστήμονες και γιατροί του 14^{ου} και 15^{ου} αιώνα βάσισαν τη γνώση τους στη φιλοσοφία και τις ιερατικές σπουδές²⁹ ενώ οι θεραπεύτριες αντιθέτως είχαν γνώση της χημείας, της φυτολογίας, των φυσικών επιστημών, της φαρμακολογίας και της ανατομίας.

28. Την εποχή εκείνη υπήρχαν επίσης πολλές προκαταλήψεις, συμπεριλαμβανομένης μιας ευρύτατα διαδεδομένης πεποιθήσης πάνω στην αποτελεσματικότητα των ξορκιών, αλλά κάτι τέτοιο δεν πρέπει να μας κάνει να παραβλέπουμε ή και να γελοιοποιούμε τις σπουδαίες γνώσεις που σαφώς κατείχαν οι θεραπεύτριες πάνω στη βοτανολογία, τη χημεία και την ανατομία.

29. Ο γιατρός του Εδουάρδου Β', ο οποίος διέθετε πτυχίο επιπέδου bachelor στη θεολογία και διδακτορικό στην ιατρική από το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης –πρότεινε ως θεραπεία για τον πονόδοντο την αναγραφή στις γνάθους του ασθενούς της φράσης: «Εις το όνομα του Πατρός, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, Αμήν» ή την εφαρμογή μιας βελόνας σε μια κάμπια και μετά στο δόντι του ασθενούς. Μια συχνή θεραπεία της λέπρας ήταν ο ζωμός από σάρκα μαύρου φιδιού στερεωμένου ανάμεσα σε πέτρες. Βλ. Ehrenreich και English, ό.π.

Ο Παράκελσος, ο οποίος συχνά αναφέρεται ως ο πατέρας της σύγχρονης ιατρικής, έλεγε το 1527 πως «από τις μάγισσες έμαθε όλα όσα ήξερε». ³⁰ Ο μύθος ότι ο Διαφωτισμός απαρτιζόταν από ανθρώπους της νεωτερικότητας οι οποίοι προήγαγαν τον ορθολογισμό και τον εμπειρισμό πρέπει να επανεξεταστεί υπό το πρίσμα του κυνηγιού των μαγισσών.

Πολλοί άντρες που εγκωμιάστηκαν ως πατέρες της σύγχρονης επιστήμης ήταν βαθιά αναμειγμένοι στο κυνήγι μαγισσών, όπως για παράδειγμα ο Robert Boyle, ο Thomas Hobbes και ο Francis Bacon, ο οποίος μάλιστα εξέθεσε την άποψή του για τη μαστίγα των μαγισσών παράλληλα με την πιο διάσημη «επιστημονική ορθολογικότητά» του. ³¹ Αυτοί οι «ορθολογιστές» συζητούσαν σοβαρά στους ακαδημαϊκούς κύκλους μέχρι το τέλος του 18^{ου} για τη μαγεία και γύρω από κείμενα όπως το *Malleus Maleficarum*, το οποίο φαντάζει τόσο γελοίο σήμερα. Όσοι συνηγορούσαν υπέρ της αληθινά εμπειρικής επιστήμης, όπως ο Γαλιλαίος και ο Κοπέρνικος, κατηγορήθηκαν για αίρεση. Η Εκκλησία ήταν τόσο κατά των λαϊκών θεραπειών και της κοινής μαγείας όσο και εναντίον μερικών από τους νέους επιστήμονες: οι άνθρωποι θα έπρεπε να βασίζονται στην πίστη και μόνο, αφού οι αισθήσεις ήταν «η παιδική χαρά του Διαβόλου» και μονάχα οι εκπρόσωποι του Θεού μπορούσαν να κάνουν θαύματα. Πολλοί επιστήμονες και φιλόσοφοι, όπως εκείνοι της Βασιλικής Εταιρείας του Λονδίνου, που κατάφεραν να αναπτύξουν μοντέρνες ιδέες καθησυχάζοντας ταυτόχρονα την εκκλησία, ήταν αυτοί που ενεπλάκησαν περισσότερο στο κυνήγι μαγισσών.

Περισσότερα στοιχεία για τη βαναυσότητα της γέννησης της μοντέρνας επιστήμης και ιατρικής καταμαρτυρούν οι αίθουσες βασανιστηρίων του κυνηγιού των μαγισσών –οι οποίες χρησίμευαν ως ιατρικά εργαστήρια και βρίσκονταν υπό την επίβλεψη γιατρών– καθώς και οι ανατομές σε ανθρώπους.

Οι δημόσιοι απαγχονισμοί ακολουθούσαν από μία μάχη για το πτώμα, καθώς τα μέλη της οικογένειας προσπαθούσαν να το σώσουν από τους

30. Αναφέρεται στο Ehrenreich and English, ό.π.

31. Για παραπάνω πληροφορίες σχετικά με τον Bacon, σύγκρ. το Thomas, ό.π., σελ.522, με υλικό από http://en.wikipedia.org/wiki/Francis_Bacon.

χειρουργούς που προέβαιναν σε εξευτελιστικές δημόσιες αυτοψίες.³²

Η γνώση είναι δύναμη και αυτή η δύναμη βρισκόταν στα χέρια των γυναικών της εργατικής ή της αγροτικής τάξης. Το μονοπώλιο στη θεραπεία και τη θεωρία –και άρα το μονοπώλιο του ελέγχου του σώματος – ήταν υπό αμφισβήτηση. Οι νέες φιλοσοφίες και επιστήμες της εποχής κατασκεύαζαν μία νέα οπτική του σώματος ως μηχανής που πρέπει να ελεγχθεί (από το νου, την εργασία, το Κράτος ή τους γιατρούς). Οι νέες μορφές εργασίας και κοινωνικών σχέσεων ήθελαν να ελέγχουν τα σώματα και ειδικά τα σώματα των γυναικών, οι οποίες όφειλαν να παράγουν τη νέα γενιά από τα κορμιά τους, να είναι διαθέσιμες και να ελέγχονται από τους συζύγους τους, αλλά και να αναλώνουν τα σώματά τους στα νέα συστήματα, χάνοντας τον έλεγχο της γνώσης πάνω σε αυτά. Η μισθωτή εργασία εισήγαγε το διαχωρισμό μεταξύ της «εργασίας» και κάθε άλλης δραστηριότητας, κάνοντας ξεκάθαρο ότι τα σώματά μας είναι στη διάθεση του αφεντικού κατά τη διάρκεια της εργασίας. Η Silvia Federici γράφει:

«Όπως οι Περιφράξεις απαλλοτρίωσαν την κοινοτική γη των αγροτών, έτσι και οι κυνηγοί μαγισσών απαλλοτρίωσαν τα σώματα των γυναικών, τα οποία στο εξής ήταν “απελευθερωμένα” από κάθε εμπόδιο στη λειτουργία τους ως μηχανών παραγωγής εργατικού δυναμικού. Υπό την απειλή της πυράς ανεγέρθηκαν γύρω από τα γυναικεία σώματα οι πιο τρομεροί φραγμοί από,τι είχαν ποτέ ανεγερθεί από την περίφραξη των κοινών».³³

32. Linebaugh, 1992, The Tyburn Riots against the Surgeons, και 1992. The London Hanged.

33. Federici, ό.π., σελ 184.

Οι ηλικιωμένες γυναίκες και η άνοδος της ατομικής ιδιοκτησίας

Οι δίκες των μαγισσών χρησιμοποιήθηκαν για να δαιμονοποιήσουν τις ζητιάνες και να ανακουφίσουν μ' αυτόν τον τρόπο από τις ενοχές τα πλουσιότερα μέλη της ίδιας κοινότητας, να οικειοποιηθούν την ιδιοκτησία των ανύπαντρων γυναικών και να αντιμετωπίσουν οποιαδήποτε αντίσταση ή έγκλημα τελούνταν ως αντίδραση στην αυξανόμενη φτώχεια.

Γύρω στα μέσα του 16^{ου} αιώνα, η οικονομική κατάσταση έγινε αφόρητη για πολλούς ανθρώπους καθώς ανέβηκε η τιμή του ψωμιού και κάποιοι εκδιώχτηκαν από τις κοινές γαίες και τα χωράφια τους. Οι γυναίκες εξαναγκάζονταν να ζητιανέψουν ή να κλέψουν για να μπορέσουν να εξασφαλίσουν τα αναγκαία για αυτές και τα παιδιά τους. Η συσχέτιση ανάμεσα στις Περιφράξεις και στις δίκες των μαγισσών αποδεικνύεται από το γεγονός ότι στην Αγγλία η πλειοψηφία των δικών έλαβαν χώρα στο Essex, όπου το μεγαλύτερο μέρος της γης είχε περιφραχτεί, ενώ στα Highlands της Σκωτίας, όπου η συλλογική ζωή συνεχιζόταν, δεν υπάρχουν στοιχεία για κυνήγι μαγισσών. Η αυξανόμενη χρήση του χρήματος εκτράχυνε τους ταξικούς διαχωρισμούς, εκδιώκοντας κάποιους ανθρώπους από τη γη τους και μετατρέποντας άλλους σε μικρούς επιχειρηματίες. Υπάρχει μία ξεκάθαρη συσχέτιση μεταξύ του αριθμού των δικών των μαγισσών και της ανόδου των τιμών των τροφίμων. Μία συσχέτιση η οποία μπορεί να εξηγηθεί, αν ερμηνεύσουμε τις δίκες ως αντίδραση στις εξεγέρσεις ενάντια στις τιμές των τροφίμων και/ή ως το αποτέλεσμα του ανταγωνισμού για τους ήδη ανεπαρκείς πόρους, καθώς στις κατηγορούμενες απαγορευόταν η πρόσβαση στους πόρους αυτούς.

Πολλές από τις γυναίκες που δολοφονήθηκαν ήταν χήρες. Στην Αγγλία εκείνη περίπου την εποχή έγιναν αλλαγές στη νομοθεσία που αφορούσε την ιδιοκτησία των γυναικών, έτσι ώστε οι χήρες να κληρονομήσουν το ένα τρίτο της περιουσίας του συζύγου τους και όχι ολόκληρη την περιουσία. Στην Ιταλία, ακόμα και αυτό το ένα τρίτο δεν αποδιδόταν στις χήρες, εξωθώντας τις στην επαιτεία και την περιπλάνηση. Η ενοικιαζόμενη ιδιοκτησία δεν περνούσε αυτόματα στη χήρα. Ο αγγλικός Νόμος κατά της Φτώχειας (Poor

Laws) στιγματίσαν τους φτωχούς, απαγόρευσαν την επαιτεία χωρίς άδεια και στη συνέχεια όρισαν κάθε ενορία υπεύθυνη για τους δικούς της φτωχούς και έθεσαν ως κριτήριο εντοπιότητας τη γέννηση, το γάμο ή τη μαθητεία. Όσοι δεν μπορούσαν να αποδείξουν ότι ήταν μόνιμοι κάτοικοι θα εκτοπίζονταν δια της βίας, συνήθως εκατοντάδες μίλια μακριά. Η πρακτική αυτή έφερνε σε εξαιρετικά δύσκολη θέση όσους εξαναγκάζονταν να μεταναστεύσουν, ιδίως προς πλουσιότερες πόλεις, όπου οι έλεγχοι διαμονής ήταν αυστηρότεροι.

Οι γυναίκες που παραδοσιακά αποτελούσαν τμήμα μιας κοινότητας με στενούς δεσμούς, εξαναγκάστηκαν πλέον να ζητιανεύουν από τους κάπως πλουσιότερους γείτονές τους. Καθώς η ατομική ιδιοκτησία αντικατέστησε τα Κοινά, η οικογένεια έγινε μία απομονωμένη οικονομική μονάδα. Οι μάγισσες κατηγορήθηκαν ότι: «πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι για μία κανάτα γάλα, σουπά, μαγιά ή κάποια άλλη βοήθεια, χωρίς την οποία δεν θα μπορούσαν να ζήσουν». Ο Keith Tomas υποστηρίζει ότι το να κατηγορηθεί κάποια ως μάγισσα μπορούσε να ανακουφίσει τη γειτονιά από την ενοχή και την ευθύνη της φροντίδας μιας εξαρτώμενης γειτόνισσας.³⁴ Το αίσθημα κάποιου ότι κουβαλάει μία κατάρα μπορεί να πηγάζει επίσης από την υπερένταση και την ενοχή πως έχει παραμελήσει και αποδοκιμάσει μέλη της ίδιας του της κοινότητας. Στην πραγματικότητα, σε πολλές δίκες ο κατηγορος είχε προηγουμένως αδικήσει την κατηγορούμενη γυναίκα, π.χ. είχε αρνηθεί να της δώσει ελεημοσύνη. Για παράδειγμα:

«Η γριά πέρασε μπροστά από την πόρτα όπου η Mary Glover καθόταν κι έτρωγε ένα φρέσκο σταρένιο καρβέλι, η γριά την κοίταξε διαπεραστικά αλλά συνέχισε χωρίς να πει τίποτε κι αμέσως μετά γύρισε απότομα και με το ίδιο βλέμμα αποχώρησε σιωπηλά. Τότε, το ψωμί που μασούσε η Mary έπεσε από το στόμα της και η ίδια έπεσε από το σκαμνί που καθόταν παραδομένη σε οδυνηρούς σπασμούς».³⁵

Οι δίκες επέτρεψαν την εξέλιξη της καπιταλιστικής νοοτροπίας της ατομικής ιδιοκτησίας και του πλούτου, καθώς αυτοί στους οποίους προηγουμένως

34. Ο Keith Thomas εμβαθύνει πάνω στο συγκεκριμένο θέμα στο Religion and the Decline of Magic.

35. Αναφέρεται στο Thomas, ό.π.

παρέχονταν τα αναγκαία ως μέλη του συνόλου έγιναν ζητιάνοι εξαρτημένοι από τη φιλανθρωπία. Οι χήρες που αποκλείονταν από τις γιορτές και τα συναφή αποτέλεσαν την καταγωγή παραμυθιών όπως Η Ωραία Κοιμωμένη. Οι γυναίκες έγιναν ο αποδιοπομπαίος τράγος για κάθε είδους δεινά –θανάτους, κακές σοδειές, ασθένειες των ζώων κλπ– και με τέτοιο τρόπο ώστε η αναδυόμενη μεσαία τάξη να μπορέσει να διασφαλίσει μεγαλύτερο μερίδιο στους ήδη ανεπαρκείς πόρους.

Οι δίκες μπορούσαν επίσης να χρησιμοποιηθούν και για άλλους σκοπούς, όπως για να διευκολύνουν τις αρχές να κατάσχουν όποια ιδιοκτησία ή περιουσία είχαν οι γυναίκες – γεγονός που μπορεί να εξηγήσει τον αριθμό των οικονομικά ανεξάρτητων γυναικών που θανατώθηκαν. Η Maria Mies υποστηρίζει ότι τα χρήματα που αποκτήθηκαν με αυτόν τον τρόπο ήταν πολύ περισσότερα απ' ό,τι υποθέτουμε και παραθέτει αυτό το γράμμα από τον Bailiff Geiss στον Λόρδο Lindheim:

«Αν η εξοχότητά σας ήταν πρόθυμη να ξεκινήσει τις εκτελέσεις, θα σας προσφέραμε ευχαρίστως τα ξύλα για τη φωτιά και θα αναλαμβάναμε οποιαδήποτε άλλα έξοδα. Και η εξοχότητα σας θα κέρδιζε τόσα, ώστε τόσο η γέφυρα όσο και η εκκλησία θα μπορούσαν να επισκευαστούν. Επιπλέον, θα μπορούσατε να εισπράξετε τόσα πολλά, ώστε να εξασφαλίσετε καλύτερους μισθούς για τους υπηρέτες σας στο μέλλον, αφού θα μπορούσε κανείς να κατασχέσει ολόκληρα σπίτια και μάλιστα τα καλύτερα από αυτά».³⁶

Η αναγνώριση μαγισσών έγινε επικερδής επιχείρηση –για παράδειγμα, οι διάφοροι εκτελεστές, δήμιοι, διοικητικοί υπάλληλοι κλπ έπαιρναν μισθό και οι κυνηγοί μαγισσών δωροδοκούνταν για να μην κατηγορήσουν κάποιον. Σε έγγραφα που δίνουν λεπτομέρειες σχετικά με τα έξοδα των δικών συμπεριλαμβάνεται η ξυλεία, τα όργανα βασανιστηρίων και η μύρα για τα μέλη του δικαστηρίου. Στην Ιρλανδία συγκεκριμένα, όπου σκοτώθηκαν κάποιες ιδιαίτερα πλούσιες γυναίκες, η άρχουσα τάξη τελικά ενοχλήθηκε και σταμάτησε να υποστηρίζει τις δίκες

36. Maria Mies, *Patriarchy and Accumulation on a World Scale: Women in the Global Division of Labour*, Zed Books, 1986.

Οργανωμένες γυναίκες, οργανωμένη αντίσταση

Οι δίκες στοχοποίησαν επαναστατημένες γυναίκες και ομάδες οι οποίες αποτελούσαν μέρος της γενικευμένης και υψηλής έντασης ταξικής αντίστασης στην οικονομική αναδιάρθρωση, στα χωριά όσο και σε επίπεδο περιφέρειας. Επιπρόσθετα, διέρρηξαν την ταξική αντίσταση, δημιουργώντας έναν έμφυλο διαχωρισμό. Το κυνήγι μαγισσών ίσως αποτέλεσε, εν μέρει, μια επίθεση της άρχουσας τάξης ως απάντηση στους έντονους ταξικούς αγώνες του προηγούμενου αιώνα και τη συνεπακόλουθη κρίση συσσώρευσης για την ίδια την άρχουσα τάξη.

Οι γυναίκες, φυσικά, συμμετείχαν στις ομάδες και τα δίκτυα, μοιράζοντας βότανα, γνώσεις, δεξιότητες, συντροφικότητα, φιλία. Μία από τις κύριες κατηγορίες ήταν εκείνη της συμμετοχής σε οργανωμένη εξέγερση. Και για να είμαστε ακριβείς αυτές οι γυναίκες όντως συμμετείχαν σε τέτοιες εξεγέρσεις. Τα διαβόητα Σαμπάτ (Sabbat) –νυχτερινές συναντήσεις, χοροί ή πανηγύρια– ήταν οι συναθροίσεις και οι γιορτές εκείνων των επαναστατημένων κοινοτήτων. Αντιμετωπίζοντας τη φτώχεια και την καταπίεση, αυτά τα δίκτυα πολιτικοποιήθηκαν και οργανώθηκαν. Για παράδειγμα, οι γυναίκες οι οποίες «γκρέμισαν τους φράκτες και τις αγκαθωτές περιφράξεις» στο Lincolnshire το 1608. Ή εκείνες οι γυναίκες οι οποίες «αποφάσισαν να συγκεντρωθούν μια νύχτα για να ξεριζώσουν φράκτες και να ισοπεδώσουν τα χαντάκια στις παρυφές του δρόμου» το 1608 στο Warwickshire. Ή οι γυναίκες οι οποίες, αφού κατέστρεψαν μια περίφραξη στο York το 1624, «κάπνισαν και ήπιαν αγγλική μπίρα μετά το κατόρθωμά τους».³⁷ Γυναίκες επίσης ήταν αυτές που υποκίνησαν τις εξεγέρσεις στο Montpellier, στη Γαλλία, το 1645 και στην Cordoba, στην Ισπανία, το 1652. Γυναίκες ήταν αυτές έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στους Πολέμους των Χωρικών στη Γερμανία στις δεκαετίες 1520 και 1530 και πολλές γυναίκες αποτελούσαν μέλη διαφόρων αιρετικών σεχτών.

Τα πρακτικά των δικών εμφανίζουν πολλές γυναίκες κατηγορούμενες για ανταρσία εναντίον μελών της τοπικής άρχουσας τάξης, όπως εκείνες που κατηγορήθηκαν για ανταρσία εναντίον του χωροφύλακα του χωριού, ο οποίος

37. Federici, ό.π., σελ 73.

προσπαθούσε να πάρει τους γιους τους στο στρατό ή εναντίον του Επόπτη των Φτωχών, ο οποίος υπέβαλλε τα παιδιά τους σε καταναγκαστική εργασία. Η Joan Peachy κατηγορήθηκε για μαγεία το 1582 επειδή παραπονέθηκε πως αυτός που διενεργούσε έρανο για τους φτωχούς, της έδωσε κατώτερης ποιότητας ψωμί. Στη δίκη της Margaret Harkett το 1585 αναφέρθηκε ότι:

«Ο υπηρέτης του William Goodwin αρνήθηκε τη μαγιά της και κατόπιν αυτού η μύρα του ξεράθηκε. Ένας επιστάτης του αγροκτήματος την έπιασε να μαζεύει ξύλα στη γη του αφέντη του και την ξυλοκόπησε. Ο επιστάτης τρελάθηκε... Ένας ευγενής είπε στον υπηρέτη του να αρνηθεί το βουτυρόγαλά της. Κατόπιν τούτου, δεν μπορούσαν να κάνουν βούτυρο».³⁸

Άλλες γυναίκες κατηγορήθηκαν για επιθέσεις ενάντια στους τοπικούς τυράννους, τις Περιφράξεις και την καταπάτηση του δικαιώματος στη μετακίνηση. Οι πραγματικές ομάδες μαγισσών δεν ήταν αιρετικές προσκυνήτριες του Διαβόλου αλλά μυστικές ομάδες αντιφρονουσών γυναικών (ή μικτές ομάδες) – δυσαρεστημένων, οργισμένων και αποστερημένων του δικαιώματος ψήφου.

Η Εξουσία ήταν τρομοκρατημένη με τις αυτοοργανωμένες ομάδες και τα αυτοοργανωμένα δίκτυα. Το 1920 ο Montague Summers, μεταφραστής του *Malleus Maleficarum*, έγραφε:

«Οι μάγισσες ήταν ένα εκτεταμένο πολιτικό κίνημα, μια οργανωμένη ένωση, αναρχική και αντικοινωνική, μια παγκόσμια συνωμοσία κατά των πολιτισμών.»³⁹

Εκείνη την εποχή –ακριβώς όπως και σήμερα- οι κυνηγοί μαγισσών ήταν, στην ουσία, οι πραγματικοί αρχιτέκτονες των οργανωμένων αντικοινωνικών τρομο-συνωμοσιών: «μια καλά υπολογισμένη από την άρχουσα τάξη εκστρατεία κατατρομοκράτησης, η οποία οργανώθηκε, χρηματοδοτήθηκε και

38. Thomas, ό.π. σελ. 556.

39. Rosalind Miles, *The Women's History of the World*, Paladin, 1989.

εκτελέστηκε από την Εκκλησία και το κράτος».⁴⁰

Η περίοδος πριν το απόγειο των δικών των μαγισσών ήταν πολιτικά εκρηκτική σε όλη την Ευρώπη. Η γέννηση της νέας τάξης πραγμάτων ήταν, όπως πάντα, μια αιματοβαμμένη διαδικασία: Οι Πόλεμοι των Χωρικών στη Γερμανία, η άνοδος και εξόντωση των αιρετικών σεχτών ή των ριζοσπαστικών χριστιανικών ομάδων, οι μάχες ενάντια στις Περιφράξεις στην Αγγλία, η εξέγερση των Croquants ενάντια στο φόρο της δεκάτης, τους φόρους γενικότερα και την τιμή του ψωμιού στη Γαλλία. Σ' όλους αυτούς τους αγώνες οι γυναίκες έπαιξαν κεντρικό ρόλο. Αποτελούσαν ζωτικό κομμάτι των κοινοτήτων που δέχονταν επίθεση καθώς και ζωτικό κομμάτι του αγώνα ενάντια στις επιθέσεις αυτές. Οι δίκες αποτέλεσαν «έναν ταξικό πόλεμο με άλλα μέσα. Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε το γεγονός ότι ο φόβος για νέες εξεγέρσεις συνδεόταν με την εμμονή των δημοσίων κατηγορών κατά των Σαμπάτ των μαγισσών».⁴¹ Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, κάθε αγροτική σύναξη, γιορτή ή χορός χαρακτηριζόταν από την Εξουσία ως ένα υποκρυπτόμενο Σαμπάτ. Το κυνήγι μαγισσών εξόντωσε τις γυναίκες εκείνες που κρατούσαν ζωντανή στη μνήμη τους τους Πολέμους των Χωρικών, τους αγώνες για την υπεράσπιση των Κοινών, τις γυναίκες που θυμόντουσαν τις συγκρούσεις και τις επιδρομές εναντίον της αύξησης της τιμής του ψωμιού, γυναίκες οι οποίες θα συνέχιζαν την αντίσταση, αν επιβίωναν. Καθώς οι δίκες συνεχίζονταν, οι κοινότητες αποστερήθηκαν αυτές τις δυνατές, ανεξάρτητες, ριζοσπαστικοποιημένες αντάρτισσες, που θα μπορούσαν να αποτελέσουν παράδειγμα προς μίμηση και να οδηγήσουν στην αντεπίθεση.

Σύμφωνα με τη Silvia Federici:

«Αυτό που δεν έχει αναγνωριστεί είναι ότι το κυνήγι μαγισσών αποτέλεσε ένα από τα πιο σημαντικά γεγονότα στην ανάπτυξη της καπιταλιστικής κοινωνίας και τη συγκρότηση του σύγχρονου προλεταριάτου. Διότι η εξαπόλυση μιας εκστρατείας κατατρομοκράτησης των γυναικών, ασύγκριτης με κάθε άλλο διωγμό, αποδυνάμωσε την αντίσταση του αγροτικού κόσμου της

40. Ehrenreich and English, ό.π.

41. Federici, ό.π., σελ. 165.

Ευρώπης στην επίθεση που εξαπέλυσε εναντίον του το Κράτος και οι μεγαλοαστοί... Το κυνήγι μαγισσών βάθυνε το διαχωρισμό μεταξύ γυναικών και αντρών, διδάσκοντας τους άνδρες να φοβούνται τη δύναμη των γυναικών και κατέστρεψε ένα ολόκληρο σύμπαν πρακτικών, πεποιθήσεων και κοινωνικών υποκειμένων, των οποίων η ύπαρξη ήταν ασύμβατη με την εργασιακή πειθαρχία στον καπιταλισμό...».⁴²

Οι δίκες των μαγισσών προσπάθησαν να διασπάσουν την τάξη μέσα σε έμφυλα όρια, μεταδίδοντας το φόβο και την έλλειψη εμπιστοσύνης:

«Τα χρόνια της προπαγάνδας και του τρόμου έσπειραν ανάμεσα στους άντρες τους σπόρους μιας βαθιάς ψυχολογικής αποξένωσης από τις γυναίκες, η οποία έσπασε την ταξική αλληλεγγύη και υπονόμεισε και τη δική τους συλλογική δύναμη...ακριβώς όπως σήμερα, η άρχουσα τάξη καταστέλλοντας τις γυναίκες, κατέστειλε πολύ πιο αποτελεσματικά ολόκληρο το προλεταριάτο...Αν αναλογιστούμε το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο έλαβε χώρα το κυνήγι μαγισσών, το φύλο και την τάξη των κατηγορουμένων και τα αποτελέσματα των διώξεων, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το κυνήγι μαγισσών στην Ευρώπη ήταν μια επίθεση στην αντίσταση των γυναικών πάνω στην εξάπλωση των καπιταλιστικών σχέσεων και στη δύναμη που είχαν κερδίσει αυτές μέσω της σεξουαλικότητάς τους, του ελέγχου που ασκούσαν στην αναπαραγωγή και της ικανότητάς τους να θεραπεύουν».⁴³

42. Federici, ό.π., σελ. 165.

43. Federici, ό.π., σελ. 170.

Johannes Praetorius, Λειψία 1669.

Συμπέρασμα

Οι δίκες των μαγισσών κατέστησαν δυνατή την επιβολή του έμφυλου καταμερισμού της εργασίας, την περίφραξη της γης, την αποξένωση από τα σώματά μας και ιδιαίτερα από τα αναπαραγωγικά σώματά μας. Κατέστησαν δυνατή την επιβολή μιας νόρμας για τις γυναίκες, αυτής του υποτιθέμενου ασθενούς φύλου, και τον αποκλεισμό των γυναικών από τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές και πολιτικές σφαίρες επιρροής. Εισήγαγαν τους έμφυλους διαχωρισμούς στο εσωτερικό της εργατικής και αγροτικής τάξης και με αυτό τον τρόπο συνετέλεσαν στη συντριβή της ταξικής αντίστασης στον αναδυόμενο καπιταλισμό.

Η τακτική της δαιμονοποίησης των γυναικών, ενισχυμένη από την έμφυλη βία, χρησιμοποιήθηκε ανά τους αιώνες σε όλο τον πλανήτη. Χρησιμοποιήθηκε για να διαλύσει κοινότητες ή να κάμψει αντιστάσεις απέναντι στην εκμετάλλευση και να καλλιεργήσει διαχωρισμούς εντός της τάξης (έμφυλες διαιρέσεις και διαχωρισμούς μεταξύ κομματιών της τάξης). Η δαιμονοποίηση των «νέγρων» κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης της αποικιοκρατίας εκπλήρωσε έναν παρόμοιο σκοπό. Τα στερεότυπα συγκροτούνται και ενισχύονται από τον τρόπο της βίας, με σκοπό να καταστήσουν δυνατή την ιδιοποίηση της γης, των φυσικών πόρων, των σωματών, του χρόνου. Ο επακόλουθος βαθιά εδραιωμένος σεξισμός και ρατσισμός παραμένει στη συνείδησή μας και συνεχίζει να δικαιολογεί τη διαρκή εκμετάλλευση και καταπίεση. Ο κοινωνικός, οικονομικός και πολιτικός αποκλεισμός που επιβλήθηκε σε εκείνες τις ιστορικές περιόδους, αντηχεί και στο παρόν.

Η ιστορία που αφηγείται η παρούσα έκδοση είναι αυτή της εμπειρίας της Ευρώπης του 16^{ου} αιώνα. Αλλά η ίδια ιστορία και γράφτηκε την εποχή της αποικιοκρατίας στη Βόρεια και Νότια Αμερική και στην Αφρική και εξακολουθεί να γράφεται και σήμερα. Έμφυλα στερεότυπα και έμφυλη βία πηγαίνουν ακόμα και σήμερα χέρι-χέρι σε όλο τον πλανήτη, με τις δολοφονίες γυναικών να πραγματοποιούνται με «ιλιγγιώδη ρυθμό».⁴⁴ Κι αν νοιώθουμε

44. Η Lebohang Letsie μιλάει για τις ενδοοικογενειακές δολοφονίες στην Μποτσουάνα το 2006. Για παραπάνω πληροφορίες σχετικά με το κυνήγι μαγισσών στις αποικίες, βλ. Federici,ό.π.

κάποια έκπληξη για τη συνέργεια των άλλων μελών της κοινότητας κατά τη διάρκεια των δικών του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, θα έπρεπε να αναρωτηθούμε για τη συνέργεια της σημερινής κοινωνίας στους θανάτους που προκαλούνται από τους πολέμους, τον καπιταλισμό και την πατριαρχία –σε καθημερινό επίπεδο, όπως στις δολοφονίες που αποτελούν κομμάτι της ενδοοικογενειακής βίας, τους θανάτους εξαιτίας της φτώχειας σε όλο τον κόσμο (και στο κατώφλι μας) ή τις ρατσιστικές δολοφονίες (συμπεριλαμβανομένων και αυτών που γίνονται από την αστυνομία).

Πρέπει να φέρουμε αυτό το ζήτημα στην επιφάνεια, ώστε να καταλάβουμε πού βρισκόμαστε σήμερα, να κατανοήσουμε τις έμφυλες απαρχές του καπιταλισμού και τις καπιταλιστικές ρίζες της σημερινής μορφής της πατριαρχίας. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε αυτή τη γνώση, για να ενισχύσουμε τον αγώνα μας ενάντια στη συνεχιζόμενη καταπίεση και για να τιμήσουμε εκείνες τις γυναίκες που παραμένουν δυνατές και περνούν στην αντεπίθεση. Στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον.

Προτεινόμενη Βιβλιογραφία

Ehrenreich Barbara and Deirdre English, *Witches, Midwives and Nurses: A History of Women Healers*, Consortium Book Sales and Dist, 1973.

Federici Silvia, *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation*, Autonomedia, 2004.

Mies Maria, *Patriarchy and Accumulation on a World Scale: Women in the Global Division of Labour*, Zed Books, 1986.

Miles Rosalind, *The Women's History of the World*, Paladin, 1989.

Thomas Keith, *Religion and the Decline of Magic*, Penguin, 1971.

Τις Ευχαριστίες μας σε Μ και C, x.

Χρονολόγιο

1347-1352. Η πανδημία βουβωνικής πανώλης αφανίζει το ένα τρίτο του πληθυσμού της Ευρώπης –25 εκατομμύρια ανθρώπους.

1381. Ο Τρίτος Κεφαλικός Φόρος και η Αγροτική Εξέγερση: Ο Wat Tyler διαδηγλώνει στο Λονδίνο, διαμαρτυρούμενος για τον Κεφαλικό Φόρο.

1387. Εκδίδεται το *Canterbury Tales* του Chaucer, το οποίο και περιέχει την πρώτη περιγραφή ενός ιατρού παθολόγου.

1401. Τίθεται σε εφαρμογή το Statute of Heresy: οι αιρετικές/οί έπρεπε να φυλακίζονται ή να καίγονται ζωντανές/οί .

1429. Η Ιωάννα της Λωραίνης οδηγεί τους Γάλλους σε νίκη κατά των Άγγλων κατά τον Εκατονταετή Πόλεμο.

1434. Η εξόντωση των Ταμποριτών.

1440. Η τεχνολογία της τυπογραφίας εξελίσσεται.

1463. Αρχίζουν οι έλεγχοι στα εισαγόμενα προϊόντα. Μάλλινα υφάσματα, μετάξι και κεντήματα, δέρματα και προϊόντα από μέταλλο, υπόκεινται σε έλεγχο.

1477. Κατασκευάζεται τυπογραφικό πιεστήριο στον περίβολο του Αβαιείου του Westminster.

1484. Εκδίδεται το *Malleus Maleficarum*.

1492. Ύστερα από σχεδόν 800 χρόνια ακμάζουσας πολυπολιτισμικής συμβίωσης, οι Εβραίοι και οι Μουσουλμάνοι εκδιώκονται από τη Νότια Ισπανία.

1492. Ο Χριστόφορος Κολόμβος φτάνει στην Καραϊβική και το

1498 στη Νότια Αμερική.

1500-1660. Το Λονδίνο παρουσιάζει πληθυσμιακή αύξηση 400% και φτάνει τους 200.000 κατοίκους .

1500-1525. Οι Πόλεμοι των Χωρικών στη Γερμανία.

1500-1550. Η Επανάσταση των Τιμών ρίχνει τους πραγματικούς μισθούς κατά 60%.

1502. Εφευρίσκεται το ρολόι τσέπης.

1517. Η Λουθηρανική Μεταρρύθμιση στη Γερμανία.

1520-1550. Δραματική αύξηση των ενοικίων στην Αγγλία

1529. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία επεκτείνεται μέχρι τη Βιέννη.

1531-1534. Οι Αναβαπτιστές καταλαμβάνουν το Münster και το μετονομάζουν σε Νέα Ιερουσαλήμ.

1532. Η μαγεία τιμωρείται με θάνατο στην Αγγλία.

1532. Η μαγεία αποτελεί ποινικό αδίκημα και τιμωρείται με κάψιμο στην πυρά σε όλη την επικράτεια της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (συμπεριλαμβανομένης και της Γερμανίας) βάσει του νόμου του Καρόλου Ε', *Constitutio Criminalis Carolina*.

1534. Ο βασιλιάς γίνεται επικεφαλής της Εκκλησίας της Αγγλίας.

1549. Αγροτικές εξεγέρσεις εξαπλώνονται σε ολόκληρη την Αγγλία.

1552. Οι ενορίες στην Αγγλία αρχίζουν να καταγράφουν όσες και όσους συγκαταλέγονται στους «φτωχούς».

1556-1560. Έξαρση επιδημίας πανώλης στην Αγγλία.

1564. Γεννιέται ο θεατρικός συγγραφέας και ποιητής William Shakespeare.

1568. Ανεξαρτησία της Ολλανδίας από την Ισπανία.

1572. Ο Αύγουστος Α' της Σαξονίας επιβάλλει τη θανατική ποινή στην πυρά για κάθε είδους μαγεία, συμπεριλαμβανομένης και της χαρτομαντείας.

1572. Πρώτος τοπικός φόρος για την ίδρυση φιλόπτωχου ταμείου.

1588. Ήττα της Ισπανικής Αρμάδας από τον Σερ Francis Drake.

1589. Εφεύρεση της πλεκτομηχανής (μηχανικού αργαλειού).

1601. Εισάγονται οι Νόμοι κατά της Φτώχειας. Προβλεπόταν μέριμνα για τους φτωχούς, αλλά οι ίδιοι ήταν υποχρεωμένοι να δουλεύουν, συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών.

1602. Ιδρύεται η Ολλανδική Εταιρία Ανατολικών Ινδιών από μεγαλέμπορους του Antwerp, μια νέα μορφή αποικιακής επέκτασης, βασισμένη στην απόδοση των κερδών με τη μορφή μερισμάτων στους μετόχους της εταιρίας (και όχι πλέον στις βασιλικές οικογένειες).

1604. Επίσημη ανακάλυψη της κυκλοφορίας του αίματος.

1604. Η μαγεία τιμωρείται με θάνατο στην Αγγλία, ακόμη και αν δεν έχει προκληθεί ζημία.

1605. Ο Bacon εκδίδει το *The Advancement of Learning*.

1609. Εφεύρεση του ιατρικού μικροσκοπίου.

1618-1648. Η Ευρώπη συγκλονίζεται από τον Τριακονταετή Πόλεμο.

1620. Οι πρώτοι άποικοι σαλπάρουν για την Αμερική με το *Mayflower*.

1630-1750. Το 40% του αγροτικού πληθυσμού στην Αγγλία

εγκαταλείπει την ύπαιθρο, για να εγκατασταθεί στην πόλη.

1642-1651. Η Αγγλική Επανάσταση.

1649. Οι Diggers καταλαμβάνουν το St. George's Hill.

1653-1660. Συντάσσεται «το Όργανο της Κυβερνήσεως», ο Oliver Cromwell αναγορεύεται Λόρδος Προστάτης, εγκαθιδρύεται το Προτεκτοράτο.

1662. Τίθεται σε ισχύ στην Αγγλία το Poor Relief Act (η Πράξη για την Ανακούφιση των Φτωχών).

1680. Εφεύρεση του πρώτου ρολογιού με λεπτοδείκτες.

1683. Ανακάλυψη των βακτηριδίων.

1723. Ψηφίζεται το Workhouse Test Act.

1736. Στην Αγγλία καταργείται η θανατική ποινή για τη μαγεία.

1749. Γίνεται η τελευταία δίκη για μαγεία στο Würzburg, στη Γερμανία

1783. Λαμβάνει χώρα στο προτεσταντικό καντόνι στο Glarus (στην Ελβετία) η τελευταία νόμιμη εκτέλεση μαγισσών στην Ελβετία.

Tο να κατανοήσουμε τις δίκες των μαγισσών του 16ου και 17ου αιώνα αποτελεί ζωτικό κομμάτι του να κατανοήσουμε την ανάπτυξη του καπιταλισμού, το θεσμό της οικογένειας, τους γυναικείους ρόλους και τη σχέση μας με τα σώματά μας. Η βαθύτερη σημασία και ο μεγάλος αντίκτυπός τους συχνά αγνοείται ακόμα και στις ριζοσπαστικές αναγνώσεις της ιστορίας. Αυτή η σύντομη γενική επισκόπηση εστιάζει στις οικονομικές, κοινωνικές και ιδεολογικές αιτίες και συνέπειες της σφαγής των γυναικών, που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του καπιταλισμού.